

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри журналістики та
мовної комунікації

_____ проф. Світлана ХАРЧЕНКО
« ____ » _____ 2026 р.

ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ БАКАЛАВРА

на тему:

**«ПОРУШЕННЯ ПРАВ ПОЛОНЕНИХ ЖУРНАЛІСТІВ У
РОСІЙСЬКОМУ ПОЛОНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
ВІЙНИ»**

Спеціальність 061 Журналістика

Гарант освітньої програми
доктор філологічних наук, професор

Світлана ХАРЧЕНКО

Старший викладач кафедри журналістики
та мовної комунікації

Володимир МАЛІНІН

Виконала

Альона ШМАТКО

КИЇВ – 2026

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри журналістики та
мовної комунікації

_____ Світлана ХАРЧЕНКО
«__» _____ 2026 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломного проєкту бакалавра студенту
Шматко Альоні Михайлівні

Спеціальність 061 Журналістика

Тему дипломного проєкту бакалавра: **«Порушення прав полонених журналістів у російському полоні під час російсько-української війни»**
затверджено наказом ректора НУБіП України від «__» _____ 2026р. № __ «С»
Термін подання завершеної роботи на кафедру _____

Вихідні дані до дипломного проєкту бакалавра:

Джерелом дослідження слугували міжнародно-правові документи, наукові праці та матеріали українських і зарубіжних медіа щодо порушення прав журналістів у збройних конфліктах. Застосовано методи аналізу і синтезу, порівняльно-правовий метод, контент-аналіз і узагальнення, що дозволило комплексно дослідити проблему.

Перелік питань, які потрібно розробити: описати специфіку інформаційного продукту, його структуру, авторський задум і цільову аудиторію; обґрунтувати актуальність і інформаційний привід теми; розкрити основну ідею роботи; проаналізувати міжнародно-правові засади захисту журналістів; дослідити форми порушення прав українських журналістів у російському полоні та їх висвітлення у медіа; створити власний інформаційний продукт у формі журналу, визначити його структуру, зміст і способи просування.

Дата видачі завдання «__» _____ 2026 р.

Старший викладач кафедри журналістики
та мовної комунікації

Володимир МАЛІНІН

Завдання прийняв до виконання

Альона ШМАТКО

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖУРНАЛІСТІВ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ.....	8
1.1. Журналіст у зоні збройного конфлікту: поняття та професійний статус.....	8
1.2. Міжнародно-правові норми захисту журналістів і військовополонених.....	17
1.3. Порушення прав журналістів під час воєнних дій: основні види та наслідки.....	23
Висновки до розділу 1.....	30
РОЗДІЛ 2 ПОРУШЕННЯ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛІСТІВ У РОСІЙСЬКОМУ ПОЛОНІ.....	31
2.1. Російсько-українська війна як контекст порушення прав журналістів	31
2.2. Основні форми порушення прав полонених журналістів у російському полоні.....	42
2.3. Висвітлення проблеми полонених журналістів в українських та міжнародних медіа.....	49
Висновки до розділу 2.....	58
РОЗДІЛ 3 СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОДУКТУ – ЖУРНАЛУ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ПОЛОНЕНИХ ЖУРНАЛІСТІВ.....	59
3.1. Концепція журналу та характеристика цільової аудиторії.....	59
3.2. Структура, жанрове оформлення та дизайн журналу.....	65
3.3. Змістове наповнення журналу про порушення прав полонених журналістів.....	68
Висновки до розділу 3.....	71
ВИСНОВКИ.....	72

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
--	-----------

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена комплексними змінами, яких зазнає журналістська діяльність у контексті сучасних збройних конфліктів, де інформаційний простір перетворюється на самостійний вимір війни. У таких умовах журналістика виконує не лише інформативну, а й суспільно-контрольну, комунікативну та правозахисну функції, що значно підвищує її роль і водночас уразливість. Журналісти, які працюють у зоні бойових дій, дедалі частіше стають мішенями фізичного насильства, незаконних затримань, переслідувань і тиску, що свідчить про системне використання порушень їхніх прав як елементу воєнної та інформаційної стратегії.

Особливого значення проблема набуває у випадках потрапляння журналістів у полон, коли порушуються не лише професійні гарантії, а й базові права людини. Незаконне позбавлення волі, катування, психологічний тиск і ізоляція журналістів суперечать фундаментальним нормам міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, однак практика сучасних воєн демонструє глибокий розрив між задекларованими правовими нормами та реальним станом їх дотримання. Це вказує на наявність системної проблеми безкарності злочинів проти журналістів і недостатню ефективність існуючих механізмів міжнародного захисту.

У цьому контексті російсько-українська війна стала показовим прикладом сучасного збройного конфлікту, у межах якого журналісти не лише інформують про воєнні події, а й самі стають об'єктами репресій, незаконного полону та інструментом інформаційного тиску. Аналіз порушень прав полонених журналістів у цьому конфлікті має важливе значення для глибшого осмислення трансформацій журналістської професії в умовах війни, визначення типових форм таких порушень і їхніх наслідків для медіасистеми та суспільства загалом. Це зумовлює наукову, практичну та суспільну актуальність обраної теми та обґрунтовує необхідність її дослідження.

Метою роботи є дослідження порушень прав полонених журналістів у російському полоні під час російсько-української війни на основі аналізу міжнародно-правових норм, наукових підходів і медійних практик.

Для досягнення поставленої мети у роботі передбачено виконання таких **завдань**:

1. проаналізувати теоретичні підходи до визначення професійного статусу журналіста у зоні збройного конфлікту;
2. з'ясувати зміст міжнародно-правових норм захисту журналістів і військовополонених;
3. визначити основні види порушень прав журналістів під час воєнних дій та їхні наслідки;
4. дослідити специфіку російсько-української війни як контексту порушення прав журналістів;
5. проаналізувати форми порушень прав українських журналістів у російському полоні;
6. з'ясувати особливості висвітлення проблеми полонених журналістів в українських та міжнародних медіа;
7. розробити концепцію інформаційного продукту – журналу, присвяченого порушенням прав полонених журналістів.

Об'єктом дослідження є журналістська діяльність у контексті збройних конфліктів.

Предметом дослідження є порушення прав полонених журналістів у російському полоні під час російсько-української війни, їхні форми, наслідки та особливості міжнародно-правового і медійного осмислення.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Зокрема, застосовано аналіз і синтез для опрацювання наукових джерел та нормативно-правових актів; порівняльно-правовий метод – для зіставлення міжнародних норм захисту журналістів; системний підхід – для вивчення порушень прав

журналістів як комплексного явища; контент-аналіз – для дослідження матеріалів українських та міжнародних медіа; описовий та узагальнювальний методи – для формулювання висновків і систематизації результатів дослідження.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів у навчальному процесі з журналістики, медіаправа та воєнної журналістики, а також у професійній діяльності журналістів, які працюють у зоні збройних конфліктів. Матеріали роботи можуть бути корисними для медійних організацій, правозахисних інституцій і під час створення інформаційних продуктів, спрямованих на привернення уваги до проблеми порушення прав полонених журналістів.

Апробація

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел з 77 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 81 сторінок, основної частини 71 сторінок.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЖУРНАЛІСТІВ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

1.1. Журналіст у зоні збройного конфлікту: поняття та професійний статус

Формування уявлень про журналіста як особливого професійного суб'єкта в умовах збройних конфліктів є результатом тривалого розвитку як самої журналістики, так і суспільного осмислення війни як соціального та політичного явища. У науковій літературі журналіст у зоні воєнного протистояння поступово перестає розглядатися виключно як нейтральний передавач інформації та набуває статусу складного комунікативного актора, діяльність якого безпосередньо впливає на суспільне сприйняття війни, політичні рішення та міжнародну реакцію.

Одним із перших системних підходів до осмислення ролі журналіста у воєнному контексті стали дослідження Ф. Найтклі, який, аналізуючи історію воєнної журналістики, показав, що журналістська присутність на війні завжди була пов'язана з напругою між професійним обов'язком інформувати та обмеженнями, накладеними державою і військовими структурами [13]. На думку дослідника, еволюція журналістики війни від репортажів XIX століття до сучасних конфліктів супроводжувалася зростанням ризиків для журналістів і водночас посиленням їхнього впливу на громадську думку.

Подібну логіку розвитку простежує С. Коттл, який у своїх працях розглядає війну як медіатизований процес, у якому журналіст виступає не лише свідком подій, а й учасником інформаційного конструювання реальності [12]. С. Коттл наголошує, що в умовах збройних конфліктів журналістська діяльність виходить за межі традиційного інформування та стає елементом ширших комунікаційних стратегій, що формують наративи війни. У цьому контексті професійний статус журналіста ускладнюється, оскільки він поєднує ознаки цивільного спостерігача, аналітика та морального коментатора.

Розвиваючи ці підходи, Х. Тамбер акцентує увагу на трансформації журналістики в умовах сучасних конфліктів, де межі між фронтом і тилом дедалі більше розмиваються [15]. Як зазначає дослідник, журналіст у зоні бойових дій часто змушений працювати в ситуації інформаційної асиметрії, тиску з боку воюючих сторін і постійної загрози життю, що впливає як на зміст матеріалів, так і на саму професійну ідентичність.

Окремий напрям наукового осмислення журналістики війни представлений у працях Д. Туссу та Д. Фрідмана, які розглядають воєнну журналістику як специфічний сегмент глобальних медіасистем [17]. Вони підкреслюють, що в умовах цілодобового новинного циклу журналіст у зоні конфлікту стає ключовою ланкою між подіями на місці та глобальною аудиторією. К. Пейн, своєю чергою, звертає увагу на ідеологічний вимір воєнної журналістики, зазначаючи, що журналісти нерідко опиняються «на лінії вогню» не лише фізично, а й символічно, між вимогами професійних стандартів і політичними наративами [18].

У межах сучасних концепцій глобальних медіа Т. Флю розглядає журналіста як частину транснаціонального інформаційного простору, у якому збройні конфлікти набувають глобального резонансу [11]. Згідно з цим підходом, журналіст у зоні війни виконує функцію посередника між локальним досвідом насильства та світовою публікою, що посилює значущість його професійного статусу і водночас підвищує рівень відповідальності.

Коректне визначення термінів, що використовуються для опису журналістської діяльності в умовах збройного конфлікту, має принципове значення для наукового аналізу професійного статусу журналіста. Саме термінологічна чіткість дозволяє уникнути змішування різних форм медійної діяльності та забезпечує точне розуміння ролі журналіста у воєнному середовищі. В українському науковому дискурсі особливу увагу приділено розмежуванню понять «воєнна журналістика» та «військова журналістика», які тривалий час вживалися без належного концептуального розмежування.

І. Коропатнік, М. Микитюк, О. Павлюк та С. Пасіка у своїй статті наголошують, що воєнна журналістика є ширшим поняттям, яке охоплює всю сукупність медіаматеріалів, присвячених війні як багатовимірному соціальному явищу [2]. За їхнім підходом, воєнна журналістика фокусується не лише на бойових діях, а й на гуманітарних наслідках війни, долях цивільного населення, порушеннях прав людини, міжнародно-правових аспектах та післявоєнних трансформаціях суспільства. Натомість військова журналістика, як підкреслюють зазначені автори, має вузьку спеціалізацію і пов'язана передусім із висвітленням діяльності збройних сил, військових операцій та внутрішніх процесів армії. Таке розмежування дозволяє чіткіше окреслити професійні межі журналістської діяльності та уникнути ототожнення журналіста з представником військових структур.

Подальший розвиток цієї проблематики представлений у колективній монографії «Військова журналістика: український аспект», підготовленій за участю І. Копотуна, І. Коропатнік, М. Микитюка, О. Павлюка, С. Пасіки та С. Петкова [3]. Автори аналізують український досвід журналістської роботи в умовах війни, наголошуючи, що російсько-українська війна стала чинником глибокої трансформації професійної ідентичності журналіста. У монографії підкреслюється, що навіть у випадках тісної взаємодії з військовими структурами журналіст не втрачає статусу цивільної особи, а його діяльність має ґрунтуватися на стандартах незалежності, достовірності та відповідальності перед суспільством. Такий підхід є важливим для подальшого правового осмислення статусу журналіста в зоні збройного конфлікту.

Практичний вимір термінологічних підходів доповнюється рекомендаціями, викладеними у посібнику ОБСЄ «Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації» [1]. У цьому документі автори посібника наголошують на необхідності чіткого усвідомлення журналістами власної професійної ролі та меж відповідальності під час роботи в зоні конфлікту. Зокрема, зазначається, що журналіст, незалежно від тематичної

спеціалізації, не може розглядатися як сторона конфлікту, а його діяльність повинна залишатися поза логікою воєнного протистояння. Такі рекомендації узгоджуються з науковими підходами українських дослідників і сприяють формуванню цілісного розуміння журналіста як незалежного професіонала в умовах війни.

Міжнародно-правове осмислення професійного статусу журналіста у збройному конфлікті ґрунтується на нормах міжнародного гуманітарного права та документах універсальних і регіональних міжнародних організацій. Саме в цих актах закладено принципові підходи до розуміння журналіста як цивільної особи, діяльність якої підлягає особливому захисту в умовах війни. Наукове значення такого підходу полягає в чіткому відмежуванні журналістської діяльності від участі у воєнних діях, що має вирішальне значення для визначення правового статусу журналіста у разі збройного протистояння.

Міжнародний комітет Червоного Хреста у своєму аналітичному матеріалі «Journalists and armed conflict» послідовно обґрунтовує тезу про те, що журналісти, які працюють у зоні бойових дій, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, є цивільними особами [4]. У цьому документі підкреслюється, що журналісти користуються загальним захистом, передбаченим для цивільного населення, за умови, що вони не беруть безпосередньої участі у воєнних діях. Автори матеріалу ICRC наголошують, що навіть робота поблизу лінії фронту або взаємодія з військовими структурами не змінює цивільного статусу журналіста, якщо його діяльність має виключно інформаційний характер. Такий підхід є базовим для всієї подальшої міжнародно-правової практики у сфері захисту журналістів.

Розвиток цієї позиції простежується у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/68/163, у якій окремо акцентується увага на проблемі безпеки журналістів і безкарності злочинів, скоєних проти них [5]. У документі ООН журналісти розглядаються як ключові суб'єкти реалізації права на свободу вираження поглядів і доступу до інформації, а їхній захист визначається як

обов'язок держав навіть у період збройних конфліктів. Генеральна Асамблея підкреслює, що напади на журналістів, їх незаконне затримання або переслідування підривають не лише індивідуальні права, а й демократичні засади суспільства. Таким чином, статус журналіста набуває не лише гуманітарного, а й політико-правового значення.

Вагомий внесок у конкретизацію професійного статусу журналіста зроблено у документах ЮНЕСКО, зокрема в системі «Journalists' Safety Indicators» [6]. У цьому документі журналіст визначається як професійний медіапрацівник, який здійснює збір, обробку та поширення інформації в інтересах суспільства незалежно від форми зайнятості чи типу медіа. Автори індикаторів наголошують, що критерії професійної ідентифікації журналіста мають застосовуватися універсально, зокрема й у збройних конфліктах, що унеможлиблює довільне позбавлення журналістів захисту з боку держав. Такий підхід має особливе значення в умовах сучасних воєн, де журналісти нерідко стають мішенню через сам факт своєї професійної діяльності.

Регіональний вимір міжнародних стандартів визначення журналіста представлений у технічному документі Д. Банісара «Defining the Journalist: International Standards», підготовленому в межах проєкту Ради Європи [19]. Д. Банісар послідовно доводить, що професійний статус журналіста не може обмежуватися формальними ознаками, такими як акредитація чи приналежність до конкретного медіа. На його думку, ключовим критерієм є виконання журналістської функції – інформування суспільства з питань суспільного інтересу. Такий підхід дозволяє поширювати міжнародно-правовий захист не лише на штатних журналістів, а й на фрилансерів та незалежних кореспондентів, які особливо вразливі в умовах збройних конфліктів.

Узагальнюючи зазначені міжнародно-правові підходи, слід наголосити, що професійний статус журналіста у збройному конфлікті визначається як статус цивільної особи, наділеної спеціальною суспільною функцією. Міжнародні норми, вироблені ICRC, ООН, ЮНЕСКО та Радою Європи,

формують цілісну систему захисту журналістів, яка ґрунтується на поєднанні гуманітарних, правових і професійних критеріїв. Саме ця система є теоретичною та нормативною основою для подальшого аналізу порушень прав журналістів у збройних конфліктах, зокрема в умовах російсько-української війни.

Професійні права та обов'язки журналіста в умовах збройного протистояння формуються на перетині міжнародно-правових норм, професійних стандартів журналістики та етичних принципів діяльності медіа. У ситуації війни ці права та обов'язки набувають особливої ваги, оскільки журналістська діяльність безпосередньо пов'язана як із реалізацією фундаментальних прав людини, так і з підвищеними ризиками для життя, свободи та безпеки журналістів. Саме тому міжнародна спільнота приділяє значну увагу визначенню гарантій професійної діяльності журналістів у збройних конфліктах.

Важливе місце у формуванні правового розуміння прав журналістів посідає Резолюція Європейського парламенту від 11 липня 2023 року, у якій наголошується на необхідності захисту свободи слова, права на доступ до інформації та безпеки журналістів у всьому світі [16]. У цьому документі журналістська діяльність розглядається як ключовий елемент демократичного суспільства, а журналісти визначаються як особи, що виконують суспільно значущу функцію контролю за діями влади та інформування громадськості. Європейський парламент підкреслює, що навіть в умовах війни держави зобов'язані забезпечувати умови для вільної та безпечної роботи журналістів, не допускаючи цензури, незаконного переслідування чи насильства. Таким чином, право журналіста на свободу слова та доступ до інформації розглядається не як привілей, а як невід'ємна складова демократичного правопорядку.

Поряд із правами, у наукових дослідженнях особливу увагу приділено визначенню професійної ролі журналіста у збройному конфлікті. Х. Тамбер, аналізуючи трансформацію журналістики в умовах сучасних воєн, наголошує,

що журналіст повинен зберігати статус незалежного спостерігача, а не ставати учасником бойових дій чи елементом військової машини [15]. Подібної позиції дотримується П. Найтлі, який у своїх роботах підкреслює, що залучення журналістів до пропагандистських або інформаційно-психологічних операцій підриває довіру до медіа та ставить під загрозу саму професію [13]. Обидва дослідники акцентують, що незалежність журналіста є не лише професійною вимогою, а й умовою збереження його цивільного статусу та міжнародно-правового захисту.

Разом із правами та професійною роллю журналіста невід'ємною складовою його діяльності в умовах війни є система етичних та професійних обмежень. М. Ікбал та С. Хусейн, аналізуючи концепцію конфліктної та миротворчої журналістики, зазначають, що журналіст у зоні збройного протистояння несе особливу відповідальність за наслідки поширюваної інформації [14]. На їхню думку, дотримання принципів точності, неупередженості та гуманності є ключовим професійним обов'язком журналіста, який дозволяє мінімізувати шкоду від медійного висвітлення конфлікту. Автори наголошують, що журналіст повинен уникати мови ворожнечі, сенсаціоналізму та виправдання насильства, оскільки такі практики можуть сприяти ескалації конфлікту.

Професійна діяльність журналіста у зоні збройного конфлікту характеризується високим рівнем ризиків, які безпосередньо впливають на можливість реалізації права на свободу слова та доступ суспільства до інформації. Ці ризики мають системний характер і зумовлені як безпосередньою воєнною небезпекою, так і свідомими діями сторін конфлікту, спрямованими на обмеження незалежного висвітлення подій. Саме тому у сучасних дослідженнях безпеки журналістів ключову роль відіграють аналітичні матеріали міжнародних правозахисних і професійних організацій.

За даними організації Reporters Without Borders, журналісти в умовах збройних конфліктів стикаються з прямими загрозами життю, незаконними затриманнями, викраденнями та примусовим утриманням [7]. У щорічних

звітах RSF наголошується, що війни та збройні конфлікти є основним середовищем, у якому журналісти гинуть або зазнають переслідувань саме через виконання професійних обов'язків. У доповіді за 2018 рік RSF окремо підкреслює зростання кількості випадків насильства щодо журналістів у всіх категоріях, що свідчить про системний характер проблеми [8]. Таким чином, ризики для журналістів у зоні конфлікту не є випадковими, а становлять сталу тенденцію, пов'язану з намаганням контролювати інформаційний простір.

Проблема ризиків професійної діяльності журналістів тісно пов'язана з явищем безкарності злочинів, скоєних проти них. Amnesty International у своїй кампанії «Journalism is not a crime» акцентує увагу на тому, що напади на журналістів часто залишаються нерозслідуваними, а винні не притягуються до відповідальності [9]. За оцінкою цієї організації, безкарність створює умови, за яких журналісти стають зручними мішенями для державних і недержавних акторів, що прагнуть приховати порушення прав людини або воєнні злочини. Amnesty International підкреслює, що відсутність ефективних механізмів захисту журналістів у збройних конфліктах підриває саму ідею свободи слова як фундаментального права.

Поглиблений аналіз сучасних викликів безпеці журналістів представлений у спеціальних звітах Committee to Protect Journalists. У доповіді «The Best Defense: Threats to journalists' safety demand fresh approach» автори наголошують, що традиційні підходи до захисту журналістів в умовах війни є недостатніми та потребують перегляду [10]. CPJ звертає увагу на нові форми загроз, зокрема цілеспрямовані репресії проти журналістів, цифрове стеження, криміналізацію журналістської діяльності та використання законодавства для обмеження свободи слова. На думку авторів звіту, безпека журналістів у зоні конфлікту має розглядатися як комплексна проблема, що поєднує фізичні, правові та психологічні аспекти.

У цьому контексті особливого значення набувають міжнародні стандарти захисту журналістів, які визначають орієнтири для національних моделей журналістики та державної політики у сфері свободи слова. Як

підкреслюється в документах Міжнародного комітету Червоного Хреста, ООН та ЮНЕСКО, міжнародне гуманітарне право і стандарти прав людини покликані забезпечити журналістам статус цивільних осіб і гарантувати їхній захист навіть у період активних бойових дій [4; 5; 6]. Ці норми формують універсальну правову рамку, в межах якої журналістська діяльність визнається суспільно необхідною та такою, що не може бути криміналізована лише через зміст інформації.

Регіональний вимір цих стандартів закріплений у Резолюції Європейського парламенту від 11 липня 2023 року, де наголошується на обов'язку держав забезпечувати безпеку журналістів і протидіяти безкарності злочинів проти них [16]. У поєднанні з підходами Ради Європи, викладеними у роботі Д. Банісара щодо визначення журналіста, ці документи формують цілісне уявлення про професійний статус журналіста як незалежного цивільного суб'єкта, що виконує функцію суспільного інформування [19]. Вплив міжнародних норм проявляється у поступовому перегляді національних законодавств, впровадженні механізмів захисту журналістів і визнанні їхньої особливої ролі у демократичному суспільстві.

Отже, журналіст у зоні збройного конфлікту в сучасному науковому та правовому дискурсі розглядається як цивільний професіонал, діяльність якого має особливе суспільне значення в умовах війни. Його роль виходить за межі простого фіксування подій і пов'язана з формуванням інформаційної картини конфлікту, забезпеченням права суспільства на доступ до достовірної інформації та збереженням публічного контролю. Професійний статус журналіста у воєнних умовах поєднує інформаційну, комунікаційну та соціальну функції, що зумовлює підвищені ризики його діяльності та потребу в особливих гарантіях захисту. Визначальним є розмежування журналістської діяльності від участі у бойових діях, що забезпечує збереження професійної автономії та нейтральності. Міжнародно-правові підходи закріплюють журналіста як цивільну особу, яка не бере участі у збройному протистоянні та підлягає спеціальному захисту. Сукупність цих положень формує цілісне

уявлення про статус журналіста в умовах війни та створює теоретичну основу для подальшого аналізу порушень його прав.

1.2. Міжнародно-правові норми захисту журналістів і військовополонених

Міжнародне гуманітарне право посідає центральне місце у системі міжнародно-правового захисту осіб під час збройних конфліктів, оскільки саме воно регулює поведінку сторін війни та визначає правовий статус різних категорій осіб, які опиняються у зоні бойових дій. На відміну від міжнародного права прав людини, що діє переважно у мирний час, норми міжнародного гуманітарного права спеціально розроблені для застосування в умовах війни та мають на меті мінімізувати страждання осіб, які не беруть або припинили брати участь у воєнних діях. У цьому контексті журналісти та військовополонені розглядаються як особливо вразливі категорії, які потребують чітко визначених правових гарантій.

Українська правова доктрина дедалі активніше звертається до проблеми захисту журналістів у збройних конфліктах. Так, В. І. Дяченко наголошує, що міжнародне гуманітарне право формує комплексний механізм захисту журналістів через систему норм, які регулюють статус цивільних осіб, а також через спеціальні положення, присвячені журналістській діяльності в умовах війни [20]. На думку дослідника, журналіст у зоні збройного конфлікту перебуває під подвійним захистом: з одного боку, як цивільна особа, а з іншого – як носій суспільно значущої інформаційної функції. Такий підхід дозволяє розглядати порушення прав журналістів не лише як окремі інциденти, а як порушення фундаментальних норм міжнародного гуманітарного права.

Загальні принципи захисту цивільних осіб і осіб, позбавлених волі, детально проаналізовані у працях М. Сассолі, який підкреслює, що основною метою міжнародного гуманітарного права є обмеження насильства шляхом встановлення чітких правових меж для сторін конфлікту [30]. На думку

М. Сассолі, ключовими принципами є принцип гуманності, принцип розрізнення між комбатантами і цивільними особами, а також принцип заборони нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження. Ці принципи однаковою мірою застосовуються як до цивільних осіб, зокрема журналістів, так і до осіб, які опинилися у владі супротивника, включно з військовополоненими.

Особливе місце у системі міжнародного гуманітарного права посідає правовий статус військовополонених, який детально врегульований Geneva Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War 1949 року [21]. У цьому документі військовополонений визначається як особа, яка належить до збройних сил сторони конфлікту або інших категорій, прямо передбачених Конвенцією, та потрапила під владу супротивної сторони. Конвенція чітко встановлює, що військовополонені не можуть розглядатися як злочинці лише на підставі участі у воєнних діях, а їх утримання має здійснюватися виключно з міркувань безпеки.

До основних прав військовополонених, закріплених у Geneva Convention (III), належать право на гуманне поводження, заборона катувань і жорстокого поводження, а також обов'язок поваги до честі та людської гідності полонених [21]. Конвенція прямо забороняє будь-які дії або бездіяльність, що можуть призвести до фізичних або психічних страждань військовополонених, включно з насильством, залякуванням, приниженням чи публічною образою. Таким чином, статус військовополоненого наділяє особу комплексом невід'ємних прав, які не можуть бути скасовані навіть в умовах активних бойових дій.

Юридичне осмислення цих норм отримало подальший розвиток у доктрині міжнародного гуманітарного права. Так, Й. Дінстайн підкреслює, що статус військовополоненого є об'єктивним і не залежить від волі сторони, яка здійснила захоплення [31]. На думку дослідника, будь-яке свавільне позбавлення особи статусу військовополоненого або відмова у застосуванні гарантій, передбачених Geneva Convention (III), є грубим порушенням

міжнародного гуманітарного права. Й. Дінстайн також наголошує, що сумніви щодо статусу захопленої особи повинні тлумачитися на її користь до моменту офіційного визначення її правового становища компетентним органом.

Визначення правового статусу журналіста в умовах збройного конфлікту є одним із ключових питань міжнародного гуманітарного права, оскільки від нього залежить обсяг гарантій захисту та відповідальність сторін конфлікту. Базовим нормативним актом, що регламентує захист цивільних осіб під час війни, є Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War 1949 року, яка закріплює загальний принцип недоторканності цивільного населення та заборону будь-яких форм насильства щодо осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях [22]. Журналісти, які здійснюють професійну діяльність у зоні конфлікту, за загальним правилом належать саме до категорії цивільних осіб і, відповідно, користуються всіма гарантіями, передбаченими цією Конвенцією.

Разом із загальним режимом захисту цивільних осіб міжнародне гуманітарне право передбачає спеціальні норми, що стосуються журналістів. Особливе значення у цьому контексті має Article 79 of Additional Protocol I to the Geneva Conventions 1977 року, у якому прямо зазначено, що журналісти, які виконують небезпечні професійні завдання в районах збройних конфліктів, вважаються цивільними особами та користуються відповідним захистом за умови, що вони не беруть участі у воєнних діях [24]. Ця норма є принципово важливою, оскільки вперше на рівні міжнародного договору було чітко зафіксовано спеціальний статус журналістів у війні та підтверджено їхню цивільну природу незалежно від місця перебування чи характеру завдань.

Тлумачення зазначених положень отримало подальший розвиток у межах звичаєвого міжнародного гуманітарного права. У дослідженні «Customary International Humanitarian Law» Міжнародний комітет Червоного Хреста наголошує, що норми щодо захисту цивільних осіб, включно з журналістами, мають обов'язковий характер навіть для держав, які не є сторонами відповідних міжнародних договорів [25]. З позиції ICRC, журналіст

не втрачає цивільного статусу лише через сам факт присутності в зоні бойових дій або контакти з військовими структурами, якщо його діяльність залишається суто інформаційною. Таким чином, звичаєве право підсилює договірні норми та унеможлиблює довільне тлумачення статусу журналістів сторонами конфлікту.

Водночас у практиці збройних конфліктів нерідко виникають ситуації, коли журналісти незаконно позбавляються волі, що призводить до колізії між їхнім статусом цивільної особи та режимом утримання, який фактично наближається до статусу військовополонених. Така колізія є особливо проблемною, оскільки журналіст, за відсутності правових підстав, не може вважатися комбатантом чи військовополоненим у розумінні Geneva Convention (III), але фактично зазнає обмежень, характерних для полону. У цих випадках незаконне затримання журналістів становить серйозне порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини.

На цю проблему звертає увагу Special Rapporteur of the United Nations on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression, який у своїх доповідях підкреслює, що затримання журналістів під час збройних конфліктів часто має на меті придушення свободи слова та контроль інформаційного простору [26]. Спеціальний доповідач наголошує, що навіть у виняткових умовах війни держави зобов'язані дотримуватися міжнародних стандартів щодо законності затримання, доступу до правової допомоги та заборони жорстокого поводження. Незаконне позбавлення волі журналістів розглядається як подвійне порушення – як права конкретної особи, так і права суспільства на отримання інформації.

Складність класифікації осіб у збройному конфлікті детально аналізує М. Сассолі, який зазначає, що міжнародне гуманітарне право виходить із презумпції цивільного статусу у разі сумнівів [30]. На його думку, у випадках, коли особа не відповідає чітким критеріям комбатанта, вона повинна розглядатися як цивільна, а отже, користуватися відповідним захистом.

Застосування цього підходу до журналістів у полоні означає, що будь-яке їх утримання має оцінюватися з позицій законності, необхідності та пропорційності, а порушення цих вимог тягне за собою міжнародно-правову відповідальність.

Одним із ключових елементів міжнародно-правового захисту журналістів у зоні збройного конфлікту є заборона катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. Ця заборона має абсолютний характер і не допускає жодних винятків, навіть в умовах війни чи надзвичайного стану. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року прямо встановлює, що жодні обставини, включно зі збройним конфліктом, не можуть бути використані для виправдання катувань [27]. У цьому контексті журналісти, які перебувають у полоні або незаконному утриманні, підпадають під дію універсальних гарантій захисту людської гідності незалежно від їхнього професійного статусу чи обставин затримання.

Застосування стандартів Конвенції проти катувань до журналістів у зоні конфлікту має особливе значення з огляду на поширену практику використання фізичного та психологічного насильства з метою примусу до співпраці, отримання інформації або залякування. Заборона катувань охоплює не лише пряме фізичне насильство, а й психологічний тиск, погрози, ізоляцію, позбавлення сну та інші форми жорстокого поводження. Таким чином, будь-яке жорстоке поводження з журналістами у полоні є грубим порушенням міжнародного права та тягне за собою міжнародно-правову відповідальність держави або іншого суб'єкта, що здійснює контроль над затриманою особою.

Важливим доповненням до цих гарантій є положення International Covenant on Civil and Political Rights, який закріплює фундаментальні права кожної людини, зокрема право на життя, свободу та особисту недоторканність, а також заборону катувань і жорстокого поводження [28]. Стандарти ICCPR застосовуються і під час збройних конфліктів, що підтверджує їх універсальний характер. У випадку журналістів, позбавлених волі, положення

Пакту мають особливу вагу, оскільки вони вимагають законності затримання, доступу до правової допомоги та дотримання мінімальних гарантій поводження з затриманими особами. Порухення цих стандартів у воєнний час свідчить не лише про недотримання прав конкретного журналіста, а й про системне ігнорування міжнародних зобов'язань держави.

Європейський вимір захисту прав журналістів у полоні закріплений у *European Convention on Human Rights*, яка встановлює заборону катувань і нелюдського поводження як одну з базових норм європейського правопорядку [29]. Практика застосування Конвенції свідчить, що навіть в умовах збройних конфліктів держави не звільняються від обов'язку поважати основоположні права людини. Для журналістів це означає, що будь-яке незаконне затримання, жорстоке поводження або відсутність ефективного розслідування таких дій можуть бути кваліфіковані як порушення європейських стандартів захисту прав людини. Таким чином, норми Європейської конвенції доповнюють універсальні механізми захисту, посилюючи відповідальність держав за дії щодо журналістів у зоні конфлікту.

Поряд із нормативними гарантіями захисту важливу роль відіграють практичні аспекти безпеки журналістів, які працюють у небезпечних умовах. Професійна діяльність у зоні збройного конфлікту пов'язана з підвищеними ризиками, включно з фізичною загрозою, викраденням, незаконним затриманням та психологічним тиском. Саме ці ризики стали предметом аналізу у практичних рекомендаціях *Committee to Protect Journalists*, викладених у роботі С. Елінгвуд та А. Вотсон-Боулз [23]. Автори зосереджують увагу на питаннях особистої безпеки, підготовки до роботи в небезпечних умовах та мінімізації ризиків під час виконання професійних завдань.

Водночас практичні рекомендації, запропоновані професійними організаціями, мають обмежений характер і не можуть замінити міжнародно-правові механізми захисту журналістів. Вони спрямовані передусім на індивідуальний рівень безпеки та не здатні усунути системні порушення,

пов'язані з незаконним утриманням, катуваннями чи безкарністю злочинів проти журналістів. Саме тому ефективний захист журналістів у збройних конфліктах можливий лише за умови поєднання практичних заходів безпеки з жорстким дотриманням норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини.

Отже, міжнародно-правові норми захисту журналістів і військовополонених формують цілісну систему гарантій, яка ґрунтується на взаємодії міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. Женевські конвенції 1949 року та Додатковий протокол I 1977 року визначають статус журналістів як цивільних осіб і закріплюють спеціальні механізми їхнього захисту, тоді як норми міжнародного права прав людини, зокрема положення ICCPR, Convention against Torture та European Convention on Human Rights, забезпечують універсальні гарантії недоторканності людської гідності навіть в умовах збройного конфлікту. Доктринальні підходи, представлені у працях М. Сассолі та Й. Дінстайна, дозволяють системно тлумачити ці норми та застосовувати їх до складних випадків, пов'язаних із незаконним позбавленням волі журналістів. Сукупність міжнародних договорів і правових інтерпретацій створює нормативну основу для оцінки правомірності дій сторін конфлікту та є необхідним теоретичним підґрунтям для подальшого аналізу порушень прав полонених журналістів у сучасних збройних конфліктах.

1.3. Порушення прав журналістів під час воєнних дій: основні види та наслідки

Сучасні збройні конфлікти дедалі частіше характеризуються не лише застосуванням воєнної сили, а й активним використанням інформаційних інструментів впливу, що зумовлює формування феномена гібридної та інформаційної війни. У цьому контексті журналістика функціонує в умовах підвищеного ризику, оскільки медіа стають одночасно об'єктом і інструментом

протиборства. У навчальному посібнику за редакцією В. О. Жадька гібридна війна розглядається як комплексне поєднання військових, політичних, економічних та інформаційних засобів, у межах якого інформаційний простір перетворюється на поле системного протистояння [32]. Подібної позиції дотримується Г. Почепцов, який наголошує, що в умовах сучасних інформаційних війн контроль над наративами та інтерпретаціями подій стає не менш важливим, ніж контроль над територіями [37]. О. Цуканова, своєю чергою, підкреслює, що інформаційна війна безпосередньо впливає на суспільну свідомість, формуючи викривлене сприйняття реальності та створюючи сприятливе середовище для обмеження свободи слова [38].

У таких умовах журналісти опиняються у ситуації подвійної вразливості. З одного боку, вони виконують суспільно значущу функцію інформування, а з іншого – стають мішенню для сторін конфлікту, зацікавлених у монополізації інформаційного простору. М. О. Кондратюк, аналізуючи роль мас-медіа в міжнародних конфліктах, зазначає, що у воєнний час відбувається трансформація функцій журналістики: від незалежного спостереження до жорсткого регулювання, цензури або прямого тиску з боку державних і недержавних акторів [35]. Це зумовлює зростання кількості порушень прав журналістів, які набувають системного характеру і стають елементом інформаційної стратегії війни.

Український науковий дискурс також фіксує специфіку функціонування журналістики в умовах війни. В. Безсмертний у своїй праці наголошує, що воєнний сегмент української журналістики зазнав суттєвих змін, пов'язаних із підвищеним рівнем небезпеки, емоційним навантаженням та постійною загрозою фізичного насильства [34]. О. Примаченко, аналізуючи діяльність медіа в Україні в умовах війни, звертає увагу на те, що журналісти часто змушені працювати в ситуації обмеженого доступу до інформації та під тиском безпекових викликів, що підвищує ризик порушення їхніх професійних і особистих прав [39]. У сукупності ці підходи дозволяють розглядати

інформаційну війну як структурне середовище, у якому порушення прав журналістів є не поодинокими випадками, а системним явищем.

Наслідком такого середовища стає широкий спектр порушень прав журналістів під час воєнних дій. Найбільш радикальною формою є фізичне насильство, включно з убивствами та пораненнями журналістів у зонах збройних конфліктів. За даними ЮНЕСКО, лише протягом 2024 року було зафіксовано щонайменше 68 випадків загибелі журналістів під час виконання професійних обов'язків, що свідчить про високий рівень небезпеки цієї діяльності [45]. Звіти Reporters Without Borders підтверджують, що збройні конфлікти залишаються основним фактором смертності серед журналістів, а насильство проти них дедалі частіше має цілеспрямований характер [40].

Не менш поширеними є порушення, пов'язані з незаконним затриманням, полонем та зникненням журналістів. Committee to Protect Journalists у щорічних звітах про атаки на пресу фіксує численні випадки позбавлення волі журналістів без законних підстав, що використовується як інструмент залякування та контролю інформаційних потоків [42]. Reporters Without Borders також звертає увагу на практику викрадень і насильницьких зникнень журналістів, які часто залишаються без ефективного розслідування, що сприяє зростанню безкарності [41].

Окрему групу становлять порушення, пов'язані з тиском, переслідуванням, цензурою та обмеженням свободи слова. У World Press Freedom Index підкреслюється, що в умовах війни економічний тиск, законодавчі обмеження та пряма цензура використовуються як засоби контролю над медіа [40]. Звіт Enemies of Press Freedom демонструє, що системні порушення прав журналістів часто здійснюються на найвищому політичному рівні та є складовою державної політики інформаційного домінування [41]. Таким чином, порушення прав журналістів у воєнний час охоплюють не лише фізичні загрози, а й структурні обмеження професійної діяльності, що в сукупності підриває свободу слова та право суспільства на отримання достовірної інформації.

Системний характер порушень прав журналістів у період воєнних дій підтверджується узагальненими міжнародними оцінками та статистичними даними провідних правозахисних і професійних організацій. У звіті World Press Freedom Index 2025, підготовленому Reporters Without Borders, наголошується, що збройні конфлікти залишаються одним із ключових чинників різкого погіршення стану свободи преси у світі [40]. RSF фіксує стійку тенденцію до зростання фізичного насильства, незаконних затримань і структурних обмежень діяльності журналістів саме у державах, залучених до воєнних протистоянь або гібридних конфліктів. Таким чином, порушення прав журналістів постають не як сукупність ізольованих інцидентів, а як повторювані практики, вбудовані у логіку сучасних воєн.

Поглиблення цього висновку дає аналіз так званих Press Freedom Predators, представлений RSF. У цьому дослідженні окреслюються профілі державних лідерів, політичних режимів та недержавних акторів, які системно причетні до переслідування журналістів [41]. Як підкреслює RSF, у багатьох випадках порушення прав журналістів мають організований характер і здійснюються за мовчазної згоди або прямої підтримки влади. Це дозволяє говорити про інституціоналізацію репресій проти медіа, коли насильство, цензура та переслідування стають елементами державної інформаційної політики в умовах війни.

Конкретизацію масштабів таких порушень надають щорічні аналітичні матеріали Committee to Protect Journalists, зокрема звіт *Attacks on the Press in 2024*. CPJ фіксує зростання кількості атак на журналістів, включно з убивствами, пораненнями, викраденнями та незаконним позбавленням волі [42]. У звіті наголошується, що воєнні конфлікти створюють середовище, у якому журналісти дедалі частіше сприймаються як легітимні цілі, а насильство проти них використовується як інструмент залякування та контролю інформаційного простору. Така статистика підтверджує тезу про системність порушень і їхній глобальний характер.

Однією з ключових причин відтворення цих порушень є проблема безкарності злочинів проти журналістів. У Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «The safety of journalists and the issue of impunity» наголошується, що відсутність ефективних розслідувань і покарання винних є основним чинником, який сприяє повторюваності насильства щодо журналістів [43]. ООН підкреслює, що безкарність не лише порушує права конкретних осіб, а й створює атмосферу страху, яка підриває можливість незалежного висвітлення подій під час воєнних дій.

Вплив безкарності на свободу слова та доступ суспільства до інформації детально аналізується у звітах UNESCO World Trends in Freedom of Expression and Media Development. ЮНЕСКО зазначає, що системні порушення прав журналістів і відсутність відповідальності за них призводять до самоцензури, ослаблення медіаінституцій та деградації публічного дискурсу [44]. У довгостроковій перспективі це негативно впливає на демократичні процеси, оскільки суспільство позбавляється можливості отримувати повну та достовірну інформацію про перебіг воєнних подій і пов'язані з ними порушення прав людини.

Порушення прав журналістів у період воєнних дій мають не лише безпосередній фізичний вимір, а й глибокі довгострокові наслідки для самої журналістської професії та суспільства загалом. Робота в умовах постійної загрози життю, насильства та переслідувань істотно впливає на професійну і психологічну стійкість журналістів. С. Коттл, аналізуючи досвід журналістів, які працюють у зонах катастроф і збройних конфліктів, зазначає, що систематичне зіткнення з насильством і смертю призводить до професійного вигорання, травматичних переживань та зміни сприйняття журналістської місії [46]. За таких умов журналіст змушений балансувати між необхідністю фіксації реальності війни та потребою зберегти власну психічну рівновагу, що неминуче позначається на якості й характері медіаконтенту.

Психологічний тиск і загрози безпеці зумовлюють деформацію журналістських практик у середовищі інформаційної війни. Г. Тамбер і Ф.

Вебстер наголошують, що в умовах воєнного протистояння журналістика дедалі частіше відходить від ідеалів незалежного спостереження та критичного аналізу, трансформуючись у форму інформаційного супроводу конфлікту [47]. На думку дослідників, страх, цензура та зовнішній тиск сприяють поширенню самоцензури, спрощених наративів і поляризованих інтерпретацій подій. У результаті журналістська діяльність поступово втрачає свою автономію, а професійні стандарти зазнають істотних змін.

Ці трансформації супроводжуються загостренням етичних дилем воєнного часу. Л. Біловус і Н. Яблонська звертають увагу на те, що журналісти у збройних конфліктах часто стикаються з необхідністю вибору між оперативністю подачі інформації та дотриманням принципів точності, неупередженості й гуманності [33]. Подібну позицію висловлює Н. Смакула, яка підкреслює, що війна створює ситуації, у яких традиційні журналістські стандарти зазнають випробування, а межа між інформуванням і потенційною шкодою стає особливо тонкою [36]. Таким чином, порушення прав журналістів спричиняють не лише фізичні й психологічні наслідки, а й глибоку етичну кризу професії.

Наслідки цих процесів виходять далеко за межі індивідуального досвіду журналістів і безпосередньо впливають на функціонування медіасистеми загалом. У звітах UNESCO World Trends in Freedom of Expression and Media Development наголошується, що системні порушення прав журналістів призводять до ослаблення медіаінституцій, зниження рівня довіри аудиторії до засобів масової інформації та деградації публічного дискурсу [44]. Коли журналісти працюють в умовах страху й безкарності насильства, медіа втрачають здатність виконувати функцію суспільного контролю, а інформаційний простір стає вразливим до маніпуляцій.

Загроза свободі слова та праву суспільства на інформацію є одним із найнебезпечніших наслідків порушень прав журналістів у воєнний час. Г. Почепцов, аналізуючи сучасні інформаційні війни, підкреслює, що обмеження свободи медіа є стратегічним інструментом впливу на масову свідомість [37].

О. Цуканова, своєю чергою, зазначає, що системне придушення незалежної журналістики призводить до звуження публічного простору та зменшення можливостей суспільства критично осмислювати події війни [38]. У підсумку порушення прав журналістів підривають не лише професійні засади журналістики, а й демократичні процеси, позбавляючи громадян доступу до достовірної та різнобічної інформації.

Отже, порушення прав журналістів під час воєнних дій мають системний і багатовимірний характер та є невід'ємною складовою сучасних збройних конфліктів і інформаційних війн. Аналіз наукових підходів і міжнародних звітів засвідчує, що журналісти в умовах війни стикаються з широким спектром порушень – від фізичного насильства, убивств і незаконного позбавлення волі до цензури, переслідувань і економічного тиску. Дані Reporters Without Borders, Committee to Protect Journalists та ЮНЕСКО підтверджують глобальний масштаб цих явищ і вказують на їхню повторюваність, що значною мірою зумовлена проблемою безкарності злочинів проти журналістів. Наслідки таких порушень виходять за межі індивідуальної професійної шкоди та проявляються у деформації журналістських практик, загостренні етичних дилем, ослабленні медіаінституцій і підриві свободи слова. У підсумку порушення прав журналістів становлять загрозу не лише для професії, а й для демократичних процесів і права суспільства на достовірну інформацію, що зумовлює актуальність подальшого дослідження цієї проблематики на прикладі російсько-української війни.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було проведено теоретико-правовий аналіз проблеми захисту прав журналістів у збройних конфліктах, що дало змогу сформулювати цілісну концептуальну основу для подальшого дослідження. Насамперед було визначено поняття журналіста у зоні збройного конфлікту та з'ясовано особливості його професійного статусу в умовах війни. На основі аналізу наукових підходів українських і зарубіжних дослідників встановлено, що журналіст у воєнний час розглядається не лише як професійний комунікатор, а й як цивільна особа з особливою суспільною місією, діяльність якої має безпосередній вплив на реалізацію права суспільства на інформацію.

У межах розділу було системно проаналізовано міжнародно-правові норми захисту журналістів і військовополонених, зокрема положення Женевських конвенцій 1949 року, Додаткового протоколу I 1977 року, норм звичаєвого міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини. З'ясовано механізми взаємодії міжнародного гуманітарного права і міжнародного права прав людини у сфері захисту журналістів, а також виявлено ключові правові гарантії, спрямовані на запобігання насильству, катуванням і незаконному позбавленню волі.

Особливу увагу приділено аналізу порушень прав журналістів під час воєнних дій, у результаті чого було визначено основні види таких порушень – фізичне насильство, незаконне затримання, полон, переслідування, цензура та безкарність злочинів. На основі міжнародних звітів і наукових досліджень з'ясовано їхній системний характер і масштаб, а також виявлено глибокі професійні, психологічні та суспільні наслідки. Таким чином, перший розділ не лише узагальнив теоретичні та правові підходи до захисту журналістів у війні, а й створив науково обґрунтоване підґрунтя для подальшого аналізу конкретних порушень прав українських журналістів у російському полоні.

РОЗДІЛ 2 ПОРУШЕННЯ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛІСТІВ У РОСІЙСЬКОМУ ПОЛОНІ

2.1. Російсько-українська війна як контекст порушення прав журналістів

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало якісною ескалацією міжнародного збройного конфлікту, що триває з 2014 року, та водночас означило перехід до нового етапу інформаційного протистояння, у межах якого інформаційний простір перетворився на самостійний театр воєнних дій. Якщо попередня фаза конфлікту характеризувалася поєднанням локалізованих бойових дій на сході України, анексією Криму та інтенсивним використанням гібридних інструментів впливу, то після лютого 2022 року війна набула ознак класичного міжнародного збройного конфлікту з одночасним масштабним застосуванням неконвенційних засобів впливу на політичну, соціальну та інформаційну системи держави. У такій конфігурації журналістика перестала бути лише сферою суспільної комунікації і стала структурним елементом безпекової архітектури.

Ескалація конфлікту супроводжувалася різким зростанням загроз для цивільного населення, зокрема для журналістів як осіб, що здійснюють професійну діяльність у зоні бойових дій та на тимчасово окупованих територіях. Статистичні дані моніторингу Інституту масової інформації демонструють системність і масштабність порушень прав журналістів після початку повномасштабної агресії. За перші рік і дев'ять місяців вторгнення було зафіксовано 543 злочини проти журналістів і медіа [52]. За три з половиною роки війни ця цифра зросла до 841 задокументованого випадку [49], а станом на початок 2026 року – до 872 злочинів [48]. Динаміка цих

показників свідчить не про випадкові наслідки бойових дій, а про стійку тенденцію, що має ознаки цілеспрямованої політики впливу на медіасферу.

Повномасштабне вторгнення змінило характер інформаційного середовища, у якому функціонують українські медіа. Інформаційний вимір війни виявляється у застосуванні гібридних механізмів впливу, що включають дезінформаційні кампанії, психологічні операції, маніпулятивне конструювання наративів, кібератаки та блокування альтернативних джерел інформації. Інформаційна війна, таким чином, виступає не допоміжним, а інтегрованим елементом збройної агресії. Контроль над інформаційними потоками стає інструментом впливу на моральний стан суспільства, міжнародну підтримку та внутрішньополітичну стабільність.

У цьому контексті журналістика набуває стратегічного значення. З одного боку, вона забезпечує суспільство достовірною інформацією про перебіг бойових дій, гуманітарну ситуацію та наслідки воєнних злочинів. З іншого боку, журналістські матеріали стають елементами міжнародного дискурсу, впливаючи на формування зовнішньополітичних рішень, санкційної політики та гуманітарної допомоги. Як зазначається в аналітичних матеріалах, у період повномасштабної війни журналістика трансформується в складову системи інформаційної оборони держави, виконуючи функцію протидії дезінформації та забезпечення стратегічних комунікацій [50; 51].

Трансформація інформаційного простору України в умовах воєнного стану має комплексний характер. Вона охоплює як нормативні обмеження, пов'язані з міркуваннями національної безпеки, так і внутрішньоредакційні механізми самообмеження, спрямовані на недопущення розголошення чутливої інформації [50]. У науковому дискурсі ця ситуація описується як балансування між свободою слова та імперативом безпеки, коли журналісти змушені враховувати ризики оприлюднення даних про пересування військових підрозділів, наслідки ударів чи інші тактичні аспекти бойових дій. Водночас надмірна цензура або приховування інформації може призвести до

втрата довіри до медіа, що у воєнний період є критично небезпечним для суспільної стійкості.

Інформаційний вимір війни проявляється також у систематичних спробах Російської Федерації обмежити доступ до незалежної інформації на тимчасово окупованих територіях. Зафіксовані випадки блокування українських медіа, глушіння телевізійного та радіосигналу, захоплення редакцій, примусового поширення пропагандистського контенту та переслідування журналістів [52] свідчать про прагнення сформувати контрольоване інформаційне середовище. Такі дії спрямовані на ізоляцію населення від альтернативних джерел інформації та легітимацію окупаційних адміністрацій через інформаційні наративи.

Кількісні показники порушень прав журналістів доповнюють цю картину. Серед задокументованих випадків – убивства журналістів під час виконання професійних обов'язків, поранення внаслідок обстрілів, викрадення, насильницькі зникнення, кіберзлочини, юридичний тиск та закриття медіа [48; 49; 52]. Значна частина інцидентів пов'язана саме з виконанням журналістами професійної діяльності, що підтверджує зв'язок між їхньою роботою та характером переслідування. Дослідження, що охоплює період січень–грудень 2022 року, підкреслює безпрецедентний рівень небезпеки для журналістів у перший рік повномасштабної війни [53], що стало підставою для міжнародного визнання України як одного з найризикованіших середовищ для журналістської діяльності в умовах збройного конфлікту.

Журналістика в цих умовах виконує не лише функцію інформування, а й функцію документування воєнних злочинів та збереження історичної пам'яті. Фіксація фактів масових убивств цивільного населення, руйнування інфраструктури, свідчень очевидців і матеріалів розслідувань формує доказову базу для майбутніх судових процесів і міжнародної правової оцінки агресії. Саме ця функція підсилює стратегічну значущість журналістики та водночас збільшує ризики для її представників. У наукових публікаціях

наголошується, що журналістика в умовах війни стає чинником національної безпеки, оскільки її діяльність впливає на моральну стійкість суспільства, міжнародну підтримку та довіру до державних інституцій [50].

Журналістика в умовах повномасштабної війни набуває багатовимірного функціонального та суспільного значення, виходячи за межі традиційної ролі інформування та перетворюючись на складову системи національної безпеки, механізм міжнародної комунікації та інструмент фіксації воєнних злочинів. У ситуації міжнародного збройного конфлікту журналістська діяльність поєднує професійні стандарти збору й поширення інформації з елементами громадянської відповідальності, оскільки кожен репортаж, фото- чи відеоматеріал стає частиною ширшого процесу документування історичних подій та формування колективної пам'яті.

Однією з ключових функцій журналістики в умовах російсько-української війни є документування воєнних злочинів. Фіксація фактів обстрілів цивільної інфраструктури, масових поховань, примусових депортацій, катувань та інших порушень норм міжнародного гуманітарного права створює інформаційну та доказову основу для подальших правових процедур. Матеріали журналістських розслідувань часто стають джерелами для міжнародних правозахисних організацій, міжурядових структур і судових інстанцій. У цьому контексті журналістика виконує функцію первинного документування, що передує формальній юридичній кваліфікації подій. Зазначена роль особливо виразно проявилася після деокупації територій, де журналісти одними з перших фіксували наслідки воєнних злочинів, забезпечуючи суспільство та міжнародну спільноту достовірними свідченнями [53]. Водночас, як наголошується у публіцистичних та аналітичних матеріалах, журналістська діяльність у цей період формує історичний наратив війни, впливаючи на те, як події будуть інтерпретовані в майбутньому [51]. Таким чином, документування воєнних злочинів має подвійний вимір: правовий і меморіальний.

Формування історичної пам'яті в умовах війни є складним процесом, що поєднує фактичність і символічність. Репортажі з фронту, інтерв'ю з військовослужбовцями та цивільними, історії постраждалих родин і свідчення очевидців створюють багатошарову картину війни, яка згодом стане основою суспільного осмислення конфлікту. У цьому аспекті журналістика виконує функцію соціального архіву, зберігаючи не лише статистичні дані, а й людські історії, емоційні контексти та моральні оцінки подій. Такий підхід забезпечує комплексність відтворення реальності та протидіє спробам її маніпулятивного переосмислення в майбутньому [51].

Поряд із внутрішнім суспільним виміром журналістика відіграє важливу роль у міжнародній комунікації. В умовах глобалізованого інформаційного простору матеріали українських журналістів і міжнародних кореспондентів, які працюють в Україні, формують зовнішнє сприйняття конфлікту. У науковому дискурсі це явище описується через концепцію «медіа-дипломатії», коли журналістські матеріали стають інструментом впливу на міжнародну громадську думку та політичні рішення [51]. Публікації про воєнні злочини, гуманітарну ситуацію, стійкість українського суспільства та масштаби руйнувань сприяють консолідації міжнародної підтримки, посиленню санкційної політики щодо держави-агресора та мобілізації гуманітарної допомоги. У цьому сенсі журналістика виконує функцію комунікативного мосту між державою, що зазнала агресії, та світовою спільнотою.

Водночас виконання зазначених функцій супроводжується складними етичними дилемами. Умови воєнного стану зумовлюють необхідність балансування між свободою слова та імперативом національної безпеки. Питання публікації інформації про пересування військових підрозділів, результати бойових операцій чи наслідки ракетних ударів потребують ретельного аналізу потенційних ризиків. Надмірна відкритість може створити загрозу життю військовослужбовців і цивільних осіб, тоді як надмірні обмеження – підірвати довіру до медіа. У дослідженнях підкреслюється, що в

умовах війни цензура може набувати гібридних форм, поєднуючи державні обмеження з добровільною самоцензурою журналістів, які усвідомлюють свою відповідальність перед суспільством [50]. Таким чином, воєнна журналістика функціонує в полі постійної напруги між професійними стандартами об'єктивності та необхідністю врахування безпекових чинників.

Етичні виклики посилюються також інформаційними атаками та дезінформаційними кампаніями, що супроводжують збройний конфлікт. Поширення фейкових повідомлень, маніпулятивних відеоматеріалів і псевдоаналітичних публікацій ускладнює процес верифікації інформації та підвищує вимоги до професійної компетентності журналістів. У цьому контексті журналістика стає не лише каналом поширення інформації, а й механізмом протидії дезінформації, що потребує високого рівня медіаграмотності та дотримання стандартів перевірки фактів [50].

Особливої уваги заслуговує питання вразливості журналістів як суб'єктів цивільного захисту в умовах міжнародного збройного конфлікту. Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, журналісти, які не беруть безпосередньої участі в бойових діях, користуються захистом як цивільні особи. Проте практика російсько-української війни демонструє, що цей захист часто ігнорується. Задokumentовані випадки загибелі журналістів під час виконання професійних обов'язків, поранення внаслідок обстрілів, викрадення та незаконного утримання свідчать про підвищений рівень ризику, з яким вони стикаються [48; 49]. Таким чином, журналісти опиняються у ситуації подвійної вразливості: як цивільні особи в зоні бойових дій і як носії інформації, що може суперечити інтересам держави-агресора.

Вразливість журналістів проявляється також у психологічному вимірі. Робота в умовах постійної небезпеки, контакт із травматичними подіями, відповідальність за точність подачі інформації створюють значне емоційне навантаження. У цьому контексті воєнна журналістика вимагає не лише професійної підготовки, а й психологічної стійкості. Водночас суспільство

очікує від медіа об'єктивності, достовірності та моральної відповідальності, що додатково підсилює рівень професійного тиску.

Системність злочинів проти журналістів і медіа в умовах повномасштабної російської агресії проти України підтверджується не лише загальною кількістю зафіксованих випадків, а й їхньою динамікою, структурою та повторюваністю моделей порушень. Моніторинг Інституту масової інформації, що здійснюється з першого дня вторгнення, дає можливість простежити кількісну еволюцію тиску на медіасферу.

У перші рік і дев'ять місяців повномасштабної війни було задокументовано 543 злочини проти журналістів та медіа [52]. Уже цей показник свідчив про надзвичайно високий рівень небезпеки для професійної діяльності. Важливо, що йшлося не лише про поранення внаслідок бойових дій, а про комплексні порушення – викрадення, незаконні затримання, захоплення редакцій, кіберзлочини, переслідування та блокування мовлення.

Подальша динаміка демонструє не зниження, а зростання показників. За три з половиною роки війни кількість зафіксованих злочинів зростає до 841 випадку [49]. Станом на початок 2026 року задокументовано вже 872 злочини проти журналістів і медіа [48]. Таким чином, за період менш ніж два роки після фіксації 543 випадків додалося майже 330 нових інцидентів. Сам факт стабільного приросту підтверджує відсутність тенденції до зменшення тиску та свідчить про структурну сталість порушень.

Особливо показовим є аналіз категорій злочинів. Серед них – вбивства журналістів. За даними ІМІ, з початку повномасштабного вторгнення загинули 124 медійники, з яких 15 – під час виконання професійних обов'язків [48]. Інші загинули як військовослужбовці після мобілізації. Лише в січні 2026 року стало відомо про загибель трьох медійників: Лани Чорногорської, яка служила операторкою БПЛА і загинула 1 січня 2026 року на південному напрямку; Володимира Сінійчука, фотокореспондента газети «Рідний край», загиблого 4 січня 2026 року на Донеччині; Юрія Мігашка, постановника

Нового каналу, який загинув на Сумському напрямку [48]. Ці дані демонструють, що медіаспільнота не лише документує війну, а й безпосередньо бере участь у захисті держави, що підвищує рівень її втрат.

Окрему категорію становлять викрадення та насильницькі зникнення журналістів на тимчасово окупованих територіях. У публікації Харківської правозахисної групи наводиться приклад викрадення адміністраторів телеграм-каналів «РІА-Мелітополь» та «Мелітополь – це Україна» – Олександра Малишева, Георгія Левченка, Максима Рупчова, Яни Суворової, Марка Каліуша та Костянтина Зиновкіна [52]. Їх незаконно затримали 20 серпня, однак відео «затримання» було оприлюднене лише через два місяці, що свідчить про інформаційно-психологічний характер дій. Усім інкримінували «тероризм», «держзраду» та «шпигунство», що створює практику криміналізації журналістської діяльності. Подібні кейси підтверджують використання практик насильницького зникнення як методу контролю інформаційного простору.

До структури злочинів входять також поранення журналістів унаслідок обстрілів та прицільні атаки на медіаінфраструктуру. Відомі випадки атак на супутникові канали та втручання в трансляцію телемарафону «Єдині новини», коли ефір переривався прокремлівською пропагандою та музичними кліпами [52]. Такі інциденти підтверджують, що інформаційна інфраструктура є об'єктом цілеспрямованого впливу.

Системний характер мають і кіберзлочини. Зафіксовано спроби глушіння каналів «Суспільного», підміни контенту, втручання в роботу супутникових мовників [52]. Кіберскладова свідчить про те, що тиск здійснюється не лише фізично, а й через цифрові механізми. Юридичний тиск і припинення діяльності медіа також входять до структури порушень. Упродовж моніторингового періоду ІМП фіксував випадки закриття медіа внаслідок війни, що прямо пов'язано з руйнуванням інфраструктури, окупацією територій та неможливістю продовжувати діяльність [48]. Таким

чином, йдеться не лише про індивідуальні порушення прав журналістів, а й про знищення інституційної спроможності медіа.

Порівняльний аналіз періоду 2022–2026 років дозволяє виокремити кілька тенденцій. По-перше, стабільне зростання кількості злочинів – з 543 до 872 випадків – свідчить про тривалість і відтворюваність порушень [48; 49; 52]. По-друге, структура злочинів залишається різноманітною, що підтверджує комплексний характер впливу: від фізичного знищення та викрадень до кібероперацій і юридичної криміналізації. По-третє, злочини фіксуються як у зоні активних бойових дій, так і на тимчасово окупованих територіях, що демонструє широку географію порушень.

Окуповані території України в умовах повномасштабного міжнародного збройного конфлікту стали простором системного та цілеспрямованого переслідування журналістів, що виходить за межі окремих інцидентів і набуває ознак інституціоналізованої репресивної практики. Моніторинг Інституту масової інформації фіксує 29 випадків захоплень і викрадень журналістів, щонайменше 14 випадків тимчасових зникнень, десятки фактів катувань, незаконного утримання, примусу до співпраці та депортацій. Географія таких злочинів охоплює насамперед Мелітополь, Херсон, Нову Каховку, Бердянськ, Маріуполь, населені пункти Луганської області, що свідчить про концентрацію репресивних практик саме в зоні окупації [49].

Аналіз конкретних кейсів демонструє, що викрадення журналістів на окупованих територіях не є ситуативною реакцією військових підрозділів, а виконують функцію нейтралізації незалежного інформаційного середовища. Так, у Мелітополі російські військові викрали працівників редакції «Мелітопольські відомості» – журналісток Юлію Ольховську, Любов Чайку, редакторку Євгенію Борян та видавця Михайла Кумока, намагаючись примусити їх до співпраці з окупаційною адміністрацією. Паралельно було взято в заручники 75-річного батька директорки «РІА-Мелітополь» Світлани Залізецької з прямою вимогою припинити роботу незалежного ресурсу. Така

практика використання родичів як інструменту тиску є ознакою терористичного методу впливу на свободу слова [49].

У Херсоні окупаційні сили захопили будівлю філії «Суспільне Херсон», розікрали обладнання, замінували територію та відключили українське мовлення, після чого викрали інженера компанії Олексія Воронцова . Окремим вектором стало переслідування місцевих журналістів, які публікували матеріали про протести та силові розгони. Редактора «Нова Каховка сіті» Олександра Гунька було викрадено після публікації матеріалу про розгін мирного мітингу; журналістку Жанну Кисельову викрали зі своєї квартири в Каховці; блогерку Олену Наумову затримано за публічну підтримку України в TikTok . У Луганській області щонайменше двох журналісток утримували у приміщенні так званого «МДБ ЛНР», де їм пропонували альтернативу: в'язниця, депортація або колаборація [49].

Особливо показовим є кейс фіксера французького радіо Radio France (ім'я змінено – Нікіта), викраденого 5 березня 2022 року. Його автомобіль із маркуванням «ПРЕСА» був розстріляний, після чого журналіста піддали багатоденним катуванням: побиттю прикладами, імітації страти, утриманню у крижаному підвалі, катуванню електрострумом, примусу до написання заяви на підтримку російської армії . Медичний висновок зафіксував «злочинну травму», а правозахисники передали свідчення до Міжнародного кримінального суду. Цей випадок демонструє використання катувань як інструменту залякування і створення атмосфери страху серед медійників.

Насильницькі зникнення набули системного характеру. Журналіст УНІАН Дмитро Хилюк утримується у СІЗО Брянська; інформація про нього підтверджена через свідчення звільнених полонених, однак доступ міжнародних гуманітарних інституцій обмежений . Вікторія Рощина, захоплена на окупованій території, померла в російському ув'язненні у 2024 році, що є прямим порушенням міжнародного гуманітарного права . Факт приховування місця утримання, відсутність доступу Червоного Хреста та

невидача тіла формують ознаки насильницького зникнення як окремого міжнародного злочину [49].

У цих умовах формується феномен «журналістики виживання», що характеризується адаптивними стратегіями роботи під окупацією: анонімність, дистанційне редагування, евакуація, тимчасове припинення діяльності, вимушена релокація. Водночас частина журналістів продовжувала документувати злочини, усвідомлюючи ризик фізичного знищення. Саме окуповані території стали середовищем, де професійна діяльність прирівнюється окупаційною владою до ворожої активності.

Паралельно інформаційна інфраструктура України стала об'єктом цілеспрямованих атак. Уже 1 березня 2022 року російські війська здійснили ракетний удар по Київській телевежі, внаслідок чого загинув оператор телеканалу LIVE Євгеній Сакун. Захоплення телецентрів у Херсоні, відключення українського сигналу, створення пропагандистських каналів свідчать про спробу повної заміни інформаційного середовища на окупованих територіях. Йдеться не лише про фізичне знищення об'єктів, а про переформатування інформаційного простору [49].

Кібератаки становлять окремий напрям впливу. Упродовж липня–серпня зафіксовано потужну DDoS-атаку на сайт «Детектор медіа», що спеціалізується на викритті російської пропаганди. За словами редакції, атаки активізувалися після публікації матеріалів про вербування українських підлітків через Telegram-канали. Така кореляція між журналістськими розслідуваннями та кібератаками підтверджує цілеспрямований характер цифрового тиску [49]. Додатковим елементом є спроби фізичного усунення медійників через диверсійні групи. СБУ запобігла кільком замахам на журналіста Дмитра Гордона у 2024–2025 роках; зафіксовано агентурні мережі ФСБ із винагородою у 400 тисяч доларів за вбивство. Такі дії свідчать про персоналізацію репресивної політики та використання терористичних методів.

Отже, аналіз зафіксованих фактів свідчить, що журналісти в умовах сучасного міжнародного збройного конфлікту стають не випадковими

жертвами воєнних дій, а цілеспрямованою мішенню комплексної репресивної політики. Переслідування має багатовимірний характер і поєднує фізичне насильство, викрадення та вбивства, психологічний тиск і залякування, цифрові атаки на інформаційну інфраструктуру, а також правову криміналізацію професійної діяльності. Така сукупність механізмів свідчить про системність дій, спрямованих на демонтаж незалежного інформаційного середовища та встановлення контролю над комунікаційним простором. Журналістика розглядається державою-агресором як фактор, здатний впливати на внутрішню стійкість суспільства та міжнародну підтримку України, що зумовлює її навмисне придушення. У цьому контексті логічним є перехід до детального аналізу порушень прав українських журналістів, незаконно позбавлених волі та утримуваних у російському полоні.

2.2. Основні форми порушення прав полонених журналістів у російському полоні

Правовий статус журналістів у збройному конфлікті чітко визначений нормами міжнародного гуманітарного права: особи, які здійснюють професійну журналістську діяльність і не беруть безпосередньої участі у бойових діях, визнаються цивільними та користуються повним обсягом захисту, гарантованого IV Женевською конвенцією 1949 року та Додатковими протоколами. Їх не можна розглядати як комбатантів, диверсантів чи учасників незаконних формувань виключно через характер їхньої інформаційної діяльності. Заборона взяття заручників, насильницьких зникнень, незаконного позбавлення волі та катувань цивільних осіб належить до імперативних норм міжнародного права, відступ від яких не допускається навіть за умов воєнного стану. Відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду незаконне ув'язнення, катування, умисне заподіяння сильних страждань або взяття заручників становлять воєнні злочини.

Натомість зафіксовані факти утримання українських журналістів у російській неволі свідчать про системне ігнорування зазначених норм. За даними Національної спілки журналістів України, у російському полоні перебувають понад три десятки українських медійників [54]. Українська сторона під час засідання Постійної ради ОБСЄ повідомила про щонайменше 33 журналістів та інших працівників медіа, які залишаються серед політичних в'язнів РФ [59]. Водночас загалом з початку агресії понад 112 українських і іноземних журналістів побували у полоні або стали заручниками російських сил [59]. Ці цифри підтверджують, що йдеться не про випадкові інциденти, а про масштабну та послідовну практику.

Документальні матеріали щодо захисту прав полонених журналістів підкреслюють, що криміналізація професійної діяльності медійників через інкримінування «тероризму», «екстремізму» або участі в заборонених організаціях є формою зловживання кримінальним правом з політичною метою [56]. Подібні звинувачення були висунуті, зокрема, Ірині Левченко, яку після затримання в Мелітополі спершу підозрювали у «тероризмі» [58], а також Геннадію Осьмаку, якому інкримінували причетність до кримськотатарського батальйону, оголошеного в РФ «терористичною організацією» [58]. У цих випадках журналістська діяльність фактично ототожнюється з ворожою діяльністю проти держави-окупанта, що суперечить базовим стандартам захисту свободи вираження поглядів.

Особливої уваги заслуговує практика викрадень журналістів на тимчасово окупованих територіях. Після 24 лютого 2022 року затримання без належної правової процедури фіксувалися в Мелітополі, Херсоні, на території Запорізької області, у Криму та на Київщині [54; 62]. Журналістів затримували без пред'явлення офіційних обвинувачень, без складання процесуальних документів та без негайного повідомлення родичів. У низці випадків місце утримання тривалий час залишалося невідомим.

Показовим є викрадення журналіста Дмитра Хилюка у березні 2022 року в селі Козаровичі на Київщині. Після захоплення російськими військовими

його було вивезено спочатку до Білорусі, а згодом до СІЗО №2 у місті Новозибков Брянської області РФ [62]. Російські органи офіційно заперечували наявність інформації про його перебування в установах виконання покарань, що свідчить про свідому практику приховування факту утримання [62]. Лише свідчення звільнених полонених дозволили підтвердити його місцеперебування. Така модель – позбавлення свободи із подальшим запереченням відповідальності державою – відповідає міжнародно-правовому визначенню насильницького зникнення.

Аналіз матеріалів дозволяє виокремити типову схему порушення прав журналістів: незаконне затримання на окупованій території; відсутність офіційної інформації про правові підстави утримання; переміщення на територію Російської Федерації; обмеження доступу Міжнародного комітету Червоного Хреста; системне приховування відомостей від родичів і правозахисних структур; використання сфабрикованих кримінальних обвинувачень [54; 56; 62]. Така практика не лише порушує гарантії справедливого суду, але й прямо суперечить забороні взяття заручників, закріпленій у Женевських конвенціях.

Факти, задокументовані правозахисними організаціями та професійними об'єднаннями журналістів, свідчать про системний характер депортації та незаконного переміщення українських журналістів із тимчасово окупованих територій на територію Російської Федерації. Після незаконного затримання в Мелітополі, Херсоні, Криму, на Київщині та в інших регіонах журналістів етапують до слідчих ізоляторів і виправних колоній у глибині РФ, що прямо суперечить забороні примусового переміщення цивільного населення з окупованої території, встановленій міжнародним гуманітарним правом [54; 62]. Зафіксовано переміщення журналістів до установ у Брянській, Ростовській, Курській, Володимирській областях, а також до СІЗО №2 у Таганрозі та інших ізоляторів [57; 62]. Зокрема, Дмитра Хилюка після викрадення на Київщині було вивезено до СІЗО №2 у місті Новозибков

Брянської області, а згодом переведено до колонії у Володимирській області [62]. Такі переміщення часто здійснюються без інформування родичів, адвокатів чи міжнародних організацій і супроводжуються запереченням факту утримання з боку російських органів влади. Практика багаторазового переведення з однієї установи до іншої, описана у свідченнях звільнених полонених, виконує функцію ускладнення ідентифікації місцеперебування та перешкоджає встановленню відповідальності конкретних посадових осіб [57]. Подібні дії відповідають ознакам незаконної депортації та насильницького зникнення як тяжких порушень міжнародного права.

Умови утримання журналістів та інших цивільних осіб у російських установах характеризуються системним застосуванням фізичного і психологічного насильства. Згідно зі свідченнями, зібраними правозахисниками, новоприбулих піддають так званій «прийомці», що супроводжується масовими побиттями гумовими кийками, ударами ногами, застосуванням електрошокерів, примусовим стоянням у зігнутому положенні та утриманням у карцерах [57]. У матеріалах зазначено, що катування мають регулярний характер і застосовуються не епізодично, а системно, зокрема під час допитів, перевірок камер та навіть під час прийому їжі. У публікаціях наголошується на свідченнях про «щоденні тортури» щодо окремих журналістів, включаючи побиття, застосування електричного струму, ізоляцію та примус до підписання вигаданих зізнань [58]. Такі дії є грубим порушенням абсолютної заборони катувань, яка належить до імперативних норм міжнародного права.

Психологічний тиск включає постійні погрози, приниження, примус до співпраці з окупаційними структурами, нав'язування пропагандистських наративів та спроби використання журналістського досвіду затриманих у пропагандистських цілях. У випадку Геннадія Осьмака правозахисники вказують на спроби примусити його до співпраці з окупаційною владою, а після відмови – на посилення репресивних заходів [58]. Ненадання належної

медичної допомоги є ще однією формою жорстокого поводження: свідчення вказують на відсутність своєчасного лікування хронічних захворювань, обмежений доступ до ліків та використання медичної допомоги як інструменту тиску [54; 58]. У низці випадків правозахисники фіксують суттєве погіршення стану здоров'я полонених журналістів внаслідок катувань та неналежних умов утримання [58].

Окремим елементом репресивної практики є фабрикація кримінальних справ і проведення псевдосудових процесів, покликаних надати видимість законності незаконному позбавленню свободи. Типовими є обвинувачення у «тероризмі», «екстремізмі», «шпигунстві» або участі в «заборонених організаціях» [54; 58; 59]. Так, Ірині Левченко інкримінували «тероризм», а Геннадію Осьмаку – участь у «терористичній організації»; аналогічні підходи застосовуються до інших медійників [58; 59]. Згідно з матеріалами правозахисників, під час допитів застосовуються тортури з метою примусу до самообмови та підписання заздалегідь підготовлених протоколів [54; 57]. Надалі на підставі таких «зізнань» виносяться обвинувальні вирoki, що передбачають багаторічні строки ув'язнення. Представники української сторони в ОБСЄ наголошують, що журналістів засуджують до тривалих термінів позбавлення волі за сфабрикованими обвинуваченнями, а ПАРЄ закликала РФ негайно звільнити щонайменше 26 українських журналістів, зафіксувавши понад 800 злочинів проти медіа від початку повномасштабного вторгнення [59; 60].

Порушення права полонених журналістів на справедливий суд і правову допомогу є одним із ключових елементів репресивної практики, що застосовується Російською Федерацією. За даними правозахисних організацій, доступ до незалежного адвокатського захисту фактично відсутній або суттєво обмежений: журналістам призначають так званих «адвокатів за призначенням», діяльність яких контролюється державними структурами РФ і не гарантує ефективного захисту [56; 62]. У випадку Дмитра Хилюка

російські органи офіційно заперечували наявність будь-якого кримінального провадження та самого факту утримання, що унеможливлювало реалізацію права на захист і оскарження незаконного позбавлення волі [62]. Закритість процесів, відсутність відкритого доступу родичів та громадськості, а також використання доказів, отриманих під тиском або тортурами, свідчать про відсутність базових процесуальних гарантій. Крім того, Росія системно обмежує або повністю блокує доступ міжнародних моніторингових місій та Міжнародного комітету Червоного Хреста до утримуваних журналістів, що підтверджено у низці випадків, зокрема щодо Вікторії Рощиної та інших цивільних заручників [62]. Така практика суперечить міжнародним стандартам поводження з особами, позбавленими волі, і підриває саму можливість незалежної перевірки умов їх утримання.

Одночасно журналісти використовуються як інструмент політичного та інформаційного тиску в переговорних процесах. Як свідчать публікації, процедура повернення навіть цивільних медійників є надзвичайно складною і залежить не від правових механізмів, а від політичної доцільності російської сторони [55]. Затягування обмінів, маніпуляції зі списками та непередбачуване скорочення кількості осіб, фактично звільнених під час обміну, формують атмосферу невизначеності й психологічного тиску як на самих утримуваних, так і на їхні родини [55; 62]. Показовим є випадок Вікторії Рощиної, яка перебувала у списках на обмін і була погоджена до повернення, однак загинула під час етапування; ця смерть стала крайнім проявом безкарності та відсутності гарантій безпеки навіть на фінальній стадії переговорного процесу [55; 59; 60]. Аналогічно, історія Максима Буткевича демонструє, що його звільнення стало можливим лише після масштабного міжнародного розголосу й адвокації, що свідчить про використання журналістів як «ресурсу» для торгу в політичних переговорах [55; 61].

Масштаб порушень підтверджується кількісними показниками. За даними Національної спілки журналістів України та міжнародних джерел, у російському полоні перебувають щонайменше 30–33 українських журналісти

[58; 59]. Водночас від початку повномасштабного вторгнення зафіксовано понад 800 злочинів проти журналістів і медіа, що вказує на ширший контекст системного переслідування професійної діяльності [59; 60]. Міжнародна реакція на ці порушення набула інституційного характеру: Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію із закликом до негайного звільнення щонайменше 26 журналістів та припинення практики катувань і переслідувань [60], представники України при ОБСЄ порушують питання про застосування всіх наявних механізмів реагування [59], а правозахисні організації здійснюють документування фактів незаконного утримання, катувань і депортацій [56]. Нагородження Максима Буткевича премією імені Вацлава Гавела стало символічним визнанням не лише його особистої історії, а й ширшої проблеми переслідування українських медійників [61].

Сукупність наведених фактів – від відсутності справедливого суду та правової допомоги до використання журналістів як елементу політичного торгу – свідчить про інституційність та системність переслідування. Ідеться не про поодинокі ексцеси, а про цілеспрямовану державну політику, спрямовану на нейтралізацію незалежного інформаційного голосу, залякування медійної спільноти та формування атмосфери страху. Саме тому аналіз форм порушення прав полонених журналістів у російському полоні має розглядатися як складова дослідження ширшої стратегії інформаційної війни та репресивного механізму, що функціонує в умовах міжнародного збройного конфлікту.

Отже, встановлені факти щодо становища українських журналістів у російському полоні свідчать про багатовимірний, комплексний та інституціоналізований характер порушень їхніх прав. Ідеться не лише про незаконне позбавлення волі цивільних осіб, а про системну практику, що охоплює фізичні катування, жорстоке та нелюдське поводження, психологічний тиск, ізоляцію, депортацію на територію держави-агресора, фабрикацію кримінальних обвинувачень і позбавлення права на справедливий

суд. Одночасно фіксується інформаційний вимір цих порушень – використання журналістів як інструменту політичного шантажу, затягування обмінів, маніпуляції списками та демонстративна безкарність, кульмінацією якої стають випадки смерті в полоні або під час етапування. Сукупність задокументованих свідчень, статистичних даних і міжнародних реакцій дозволяє кваліфікувати дії РФ як грубі порушення Женевських конвенцій, що містять ознаки воєнних злочинів, а з огляду на масштаб, повторюваність і спрямованість проти визначеної професійної групи – також злочинів проти людяності. За цих умов першочерговим завданням міжнародної спільноти є забезпечення ефективного механізму відповідальності, посилення санкційного тиску та притягнення винних осіб до персональної кримінальної відповідальності.

2.3. Висвітлення проблеми полонених журналістів в українських та міжнародних медіа

Висвітлення проблеми полонених українських журналістів у національному та міжнародному медіапросторі сформувало цілісну інформаційно-правову рамку, у межах якої незаконне утримання медійників Російською Федерацією розглядається як системне порушення міжнародного гуманітарного права та складова ширшої стратегії придушення незалежної журналістики. Українські медіа першими окреслили масштаб проблеми, спираючись на дані професійних об'єднань і правозахисних структур. За інформацією Національної спілки журналістів України та публікаціями «Укрінформу», станом на 2025–2026 роки у російському полоні перебувають від 30 до 33 українських журналістів [54; 59]. Паралельно Інститут масової інформації фіксує понад 800 злочинів проти журналістів і медіа з початку повномасштабного вторгнення, що відображено і в резолюції ПАРЄ [52; 60]. Кількість загиблих журналістів коливається залежно від методики підрахунку

– від 102 до 127 осіб [58; 59], тоді як загалом понад 112 журналістів побували в полоні з 2014 року [59].

Українські медіа активно персоналізують проблему через конкретні кейси. Ірина Левченко, викрадена в Мелітополі у травні 2023 року, утримується без чітко сформульованого обвинувачення; родина тривалий час не мала інформації про її місцеперебування [54; 58]. Дмитро Хилюк, журналіст УНІАН, був затриманий у березні 2022 року на Київщині та вивезений до Брянської області РФ; російські органи офіційно заперечували факт його утримання, попри свідчення очевидців [62; 76]. Геннадія Осьмака засуджено до 3 років і 2 місяців позбавлення волі за сфабрикованими обвинуваченнями [58; 69]. Сергія Тихипу в Криму засуджено до 13 років ув'язнення за нібито «шпигунство» [74], Ірину Данилович – до 7 років позбавлення волі та штрафу за «зберігання вибухових речовин» [69; 74]. Такі приклади підкреслюють характерну для російської практики фабрикацію кримінальних справ із застосуванням статей про «тероризм», «екстремізм» чи «державну зраду».

Українські медіа формують чіткий фрейм: журналісти розглядаються як цивільні заручники, незаконно утримувані особи, щодо яких застосовуються тортури та психологічний тиск. Публікації містять свідчення про регулярність насильства – «щодня тортури» [58], системність порушень і відсутність доступу до правової допомоги [56; 57]. Водночас звучить критика бездіяльності міжнародних інституцій, зокрема недопуску МКЧХ та затягування процедур реагування [62]. Українські журналісти виконують не лише інформаційну, а й адвокаційну функцію: Ярослав Юрчишин наголошує на необхідності постійного публічного тиску [55]; НСЖУ ініціює кампанії солідарності та передає списки полонених міжнародним партнерам, включно з Ватиканом і ОБСЄ [54; 58; 59].

Міжнародні медіа відіграють принципово іншу роль у висвітленні проблеми полонених українських журналістів, ніж український інформаційний простір. Якщо національні медіа зосереджуються на адвокації,

солідарності та публічному тиску, то провідні світові видання здійснюють доказову реконструкцію фактів, формують міжнародно-правову рамку оцінки подій та інтегрують ці кейси у глобальний дискурс воєнних злочинів. Показовим у цьому контексті є розслідування The Guardian від 29 квітня 2025 року, підготовлене в межах міжнародного проєкту Viktoriia Project спільно з Forbidden Stories та 45 журналістами [63]. Матеріал ґрунтується на понад 50 інтерв'ю зі звільненими полоненими, родичами та правозахисниками. У ньому реконструйовано останні місяці життя Вікторії Рощиної – журналістки, яка зникла в серпні 2023 року і загинула у вересні 2024 року під час етапування. Судово-медичні дані, наведені у матеріалі, містять конкретні ознаки катувань: опіки на стопах від електричного струму, зламане ребро, численні гематоми, пошкодження шиї, перелом під'язикової кістки, що може свідчити про удушення, а також факт вилучення мозку, очей та гортані перед поверненням тіла родині. Таке документування переводить історію з площини трагічного повідомлення до рівня доказової бази потенційного воєнного злочину.

Washington Post у великому розслідуванні (квітень 2025 року) розширює рамку, описуючи мережу місць утримання українських цивільних, зокрема журналістів, яка, за даними українських слідчих та ООН, охоплює понад 180 установ на окупованих територіях та в Російській Федерації [77]. Видання посиляється на свідчення дев'яти колишніх в'язнів СІЗО-2 у Таганрозі, де утримувалася Рощина, та на оцінки спеціальної доповідки ООН із питань катувань, яка назвала масштаби застосування насильства «організованими» та «системними». У матеріалі фіксуються конкретні методи: waterboarding, електричні удари по різних частинах тіла, побиття, сексуальне насильство, тривале утримання без зв'язку із зовнішнім світом. Таким чином, міжнародна преса формує уявлення про функціонування репресивної інфраструктури, а не про поодинокі випадки.

The New York Times у матеріалі про Станіслава Асєєва нагадує про 962 дні його ув'язнення в «Ізоляції» в Донецьку, де застосовувалися електрошок,

побиття та примусова ізоляція [65]. Інша публікація NYT аналізує полон Максима Буткевича, підкреслюючи, як російська пропаганда використовує публічний статус журналістів для їх демонізації та легітимації незаконного переслідування [66].

Міжнародні правозахисні організації посідають ключове місце у формуванні медіадискурсу щодо полонених українських журналістів, оскільки саме вони забезпечують систематичну кількісну фіксацію випадків, правову кваліфікацію порушень та інституційну адвокацію на глобальному рівні. Reporters Without Borders (RSF) у своїх регулярних звітах і публічних кампаніях констатує, що в російському ув'язненні перебувають від 26 до 29 українських журналістів та медіапрацівників [69; 70]. Організація прямо визначає Росію як найбільшого тюремника українських журналістів та одного з провідних тюремників журналістів у світі. RSF систематично оновлює публічні галереї профілів ув'язнених, документує дати арештів, вирoki (зокрема 11, 14, 16, 17, 19 років позбавлення волі), географію місць утримання та характер звинувачень («екстремізм», «тероризм», «шпигунство»). Крім інформаційної діяльності, організація подала низку звернень до Міжнародного кримінального суду, розглядаючи незаконні затримання, депортації та катування журналістів як потенційні воєнні злочини.

Committee to Protect Journalists (CPJ) інтегрує проблему в глобальний моніторинг переслідувань медіа. За даними організації, Росія утримує 28 журналістів, з яких щонайменше 12 – громадяни України [71]. CPJ документує судові рішення, зокрема вирок у 16 років позбавлення волі журналісту Георгію Левченку за звинуваченнями у «державній зраді» та «екстремізмі» [72], а також покладає відповідальність за смерть Вікторії Рощиної під час незаконного утримання безпосередньо на російську владу [73]. Таким чином, CPJ переводить індивідуальні кейси у площину міжнародної відповідальності держави.

International Federation of Journalists (IFJ) на підставі даних Національної спілки журналістів України фіксує щонайменше 30 українських журналістів (6 жінок і 24 чоловіки), які залишаються незаконно ув'язненими в Росії [74]. Організація наголошує, що практика зникнень і незаконних арештів триває з 2014 року, тобто має довготривалий і системний характер, що виходить за межі періоду повномасштабного вторгнення.

PEN International у своїх заявах підкреслює, що йдеться не лише про порушення свободи слова, а про злочини міжнародного характеру. Організація наголошує, що щонайменше 16 000 українських цивільних утримуються Росією незаконно, а умови їхнього перебування супроводжуються катуваннями, ізоляцією та насильницькими зникненнями [75]. У цьому контексті переслідування журналістів розглядається як частина ширшої практики воєнних злочинів і можливих злочинів проти людяності.

Міжнародні правозахисні організації формують доказову, кількісно верифіковану та юридично кваліфіковану основу медіадискурсу. Вони не лише фіксують факти, а й інституціоналізують проблему на рівні міжнародного кримінального правосуддя, перетворюючи питання полонених журналістів із гуманітарної теми на предмет глобальної відповідальності держави-агресора

Порівняльний аналіз українського та міжнародного висвітлення проблеми полонених журналістів демонструє не лише різницю у фокусах, але й різні рівні концептуалізації явища – від гуманітарної кризи до системного міжнародного злочину. В українському медіапросторі тема передусім формується як питання невідкладного звільнення конкретних осіб, персоналізованих історій та мобілізації суспільного тиску. Матеріали НСЖУ, Укрінформу, УНІАН, Радіо Свобода концентруються на кількісних показниках (30–33 журналісти в полоні), іменах, місцях утримання, тривалості ув'язнення та механізмах обміну [54; 58; 59; 62]. Домінує гуманітарний фрейм: «цивільні заручники», «незаконно утримувані», «потрібно повернути». Навіть

у випадку смерті Вікторії Рощиної або засудження журналістів до 13–16 років позбавлення волі акцент ставиться на несправедливості вироку та необхідності міжнародного тиску для звільнення [59; 60].

Натомість міжнародні медіа – The Guardian, The Washington Post, The New York Times, CNN – розширюють інтерпретацію проблеми до рівня системної практики державного насильства. Вони інтегрують індивідуальні кейси в ширший контекст мережі незаконних detention facilities, що, за даними розслідування Washington Post, охоплює понад 180 місць утримання цивільних у РФ та на окупованих територіях [77]. У цьому дискурсі журналісти перестають бути лише «полоненими»; вони стають частиною феномену так званих «ghost prisoners» – цивільних осіб, які утримуються без обвинувачень, без зв'язку із зовнішнім світом, без юридичного статусу. The Guardian у межах Viktoriia Project реконструює не лише обставини смерті Рощиної (електричні опіки, перелом ребра, ушкодження шиї, вилучені органи), а й механізм приховування доказів і відповідальності, що переводить трагедію з площини індивідуального злочину до структурної державної політики [63]. Таким чином, міжнародне висвітлення не замикається на звільненні конкретної особи, а ставить питання міжнародної кримінальної відповідальності та кваліфікації дій РФ як воєнних злочинів.

Еволюція дискурсу також має чітку хронологічну динаміку. У 2014–2021 роках міжнародні матеріали щодо кримських журналістів (справи Сергія Тихипи, Ірини Данилович, Владислава Єсипенка) здебільшого розглядалися в контексті переслідувань за «екстремізм», «тероризм», «шпигунство» – тобто як елемент репресивної політики окупаційної адміністрації в Криму [69; 71; 74]. Після 2022 року масштаб і характер висвітлення змінюється: йдеться вже не про поодинокі сфабриковані кримінальні справи, а про масове незаконне утримання цивільних журналістів, їх депортацію вглиб території РФ, застосування системних катувань, примус

до зізнань та ізоляцію [63; 77]. Дискурс переходить від «порушення свободи слова» до «карцеральної інфраструктури війни».

Зміна масштабу відбувається і на рівні категоріального апарату. Українські медіа продовжують використовувати поняття «полонені журналісти», що підкреслює їхній гуманітарний статус та очікування обміну. Міжнародні ж розслідування дедалі частіше оперують категоріями «arbitrary detention», «enforced disappearance», «systematic torture», «ghost prisoners», що зміщує акцент із процесу звільнення на юридичну відповідальність держави-агресора. Показово, що Washington Post і Guardian документують свідчення десятків колишніх ув'язнених, посилаються на дані ООН щодо системності катувань, а також аналізують структуру російської пенітенціарної системи, що свідчить про інституціоналізацію насильства [63; 77].

Медіависвітлення проблеми полонених українських журналістів стало не лише інструментом інформування, а й чинником безпосереднього впливу на формування міжнародно-політичної реакції та механізмів відповідальності. Показовим є ухвалення 1 жовтня 2025 року резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи 128 голосами, яка зафіксувала понад 800 злочинів проти медіа та закликала до негайного звільнення 26 українських журналістів [60]. Такий документ не виник у вакуумі: він став результатом багаторічного накопичення доказів, публікацій, розслідувань та адвокаційних кампаній, що послідовно піднімали питання незаконного утримання медійників на міжнародний рівень. Аналогічно, заяви та заклики ОБСЄ щодо звільнення журналістів та допуску міжнародних місій моніторингу базувалися на систематичному висвітленні фактів катувань, ізоляції та приховування місць утримання [59].

Персоналізація проблеми через медіа також трансформувалася в символічні акти міжнародного визнання. Присудження премії імені Вацлава Гавела Максиму Буткевичу, який перебував у російському полоні з 2022 по 2024 рік, стало не лише відзначенням його правозахисної діяльності, а й політичним сигналом про неприпустимість криміналізації журналістської

роботи [61]. Таким чином, медійна увага перетворюється на механізм легітимації теми в порядку денному міжнародних інституцій.

Водночас міжнародні правозахисні організації – RSF, IFJ, CPJ, PEN International – інтегрують журналістські матеріали у свої звіти, профілі та правові звернення. RSF регулярно оновлює галереї профілів 26–29 ув’язнених журналістів, подаючи їхні справи як елемент системної державної політики РФ [69; 70]. CPJ документує кількість ув’язнених (28 журналістів у РФ, 12 з них українці) та конкретні вирoki, зокрема 16 років для Георгія Левченка [71; 72], тим самим формуючи міжнародну статистичну та доказову базу. IFJ і PEN International кваліфікують утримання журналістів як порушення міжнародного гуманітарного права та воєнні злочини, наголошуючи на масштабі незаконного позбавлення волі (щонайменше 16 000 цивільних) [75].

Окремого значення набуває доказова функція медіа. Розслідування The Guardian та The Washington Post щодо смерті Вікторії Рощиної включають форенсичні дані – результати ДНК-ідентифікації, фіксацію слідів електричних опіків, переломів, відсутності органів, що може свідчити про спробу приховати причину смерті [63; 77]. Таке документування виходить за межі журналістського наративу і наближається до криміналістичної фіксації фактів. Viktoriia Project, у межах якого 45 журналістів з різних країн співпрацювали над реконструкцією обставин утримання і смерті, демонструє транснаціональну модель журналістики як інструменту збору доказів для потенційних проваджень у Міжнародному кримінальному суді.

Отже, висвітлення проблеми полонених українських журналістів в українських та міжнародних медіа демонструє еволюцію від фіксації окремих випадків незаконних затримань до системного документування воєнних злочинів. Український інформаційний простір акцентує на персоналізації трагедій, адвокації звільнення та мобілізації міжнародної підтримки, тоді як провідні світові медіа інтерпретують ці випадки у ширшому контексті функціонування мережі незаконних місць утримання, застосування катувань і

порушень міжнародного гуманітарного права. Залучення правозахисних організацій, форенсичних даних, статистики щодо кількості ув'язнених та тисяч цивільних сприяє трансформації медійного дискурсу у доказову базу для міжнародних інституцій. Таким чином, медіа виконують не лише інформаційну, а й правозахисну та квазіюридичну функцію, формуючи підґрунтя для міжнародної відповідальності Російської Федерації.

Висновки до розділу 2

У другому розділі здійснено аналіз порушень прав українських журналістів у російському полоні в контексті повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Дослідження довело, що переслідування журналістів не є випадковими чи ситуативними інцидентами, а становлять цілеспрямовану практику, інтегровану в ширшу стратегію придушення незалежної інформації на окупованих територіях та за їх межами.

Встановлено, що журналісти, які відповідно до міжнародного гуманітарного права є цивільними особами, системно піддаються незаконним затриманням, насильницьким зникненням, депортації на територію РФ, утриманню без процесуального статусу, катуванням, психологічному тиску, ізоляції, відмові у медичній допомозі та фабрикації кримінальних справ. Зафіксовано практику винесення багаторічних вироків за обвинуваченнями у «тероризмі», «екстремізмі», «шпигунстві» чи «державній зраді», що свідчить про використання квазісудових механізмів для легітимації репресій.

Проаналізовані кількісні показники – понад 30 журналістів, які залишаються у полоні, понад 800 задокументованих злочинів проти медіа з початку повномасштабного вторгнення, понад 100 загиблих журналістів, а також понад сотня осіб, які пройшли через полон із 2014 року, – підтверджують масштаб і повторюваність таких практик. Встановлено також, що незаконне утримання цивільних журналістів супроводжується приховуванням місць їхнього перебування, запереченням факту затримання, обмеженням доступу міжнародних моніторингових місій та маніпуляціями під час обмінів. Доведено, що українські медіа формують правозахисний та адвокаційний дискурс, спрямований на звільнення конкретних осіб і мобілізацію суспільного тиску, тоді як міжнародні медіа й правозахисні організації інтерпретують ситуацію крізь призму системності, воєнних злочинів і злочинів проти людяності.

РОЗДІЛ 3 СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОДУКТУ – ЖУРНАЛУ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ПОЛОНЕНИХ ЖУРНАЛІСТІВ

3.1. Концепція журналу та характеристика цільової аудиторії

Актуальність створення спеціалізованого інформаційного продукту у формі аналітично-документального журналу зумовлена масштабом і системністю порушень прав українських журналістів у російському полоні. Станом на 2025–2026 роки у незаконному утриманні перебувають понад 30 українських журналістів, що підтверджується даними Національної спілки журналістів України, міжнародних правозахисних організацій та міжнародних медіа. Йдеться не про поодинокі випадки, а про явище, яке має ознаки організованої практики переслідування та ізоляції представників медіа. Попри значну кількість публікацій у новинних матеріалах, правозахисних звітах і міжнародних розслідуваннях, інформація про полонених журналістів залишається фрагментованою. Проблема полягає не у браку інформації, а у відсутності її концентрації в одному спеціалізованому виданні, що поєднувало б статистичні дані, правову оцінку, персональні кейси та міжнародну реакцію. Саме тому виникає потреба у створенні журналу як інформаційного продукту, що поєднує документальність, аналітичність і доказову базу.

Метою журналу є створення аналітично-документального спецвипуску обсягом до 20 сторінок, який систематизує факти порушень прав полонених журналістів, узагальнює форми незаконного утримання, катувань і фабрикації справ, а також демонструє міжнародний вимір проблеми. Журнал має виконувати функцію інформаційного та адвокаційного інструменту, придатного для використання у професійній, правозахисній і дипломатичній комунікації.

Практичне призначення продукту передбачає кілька рівнів застосування. По-перше, журнал може використовуватися для інформування міжнародних структур – представників ОБСЄ, Ради Європи, правозахисних

організацій, дипломатичних місій. По-друге, він може слугувати матеріалом для презентацій і зустрічей з дипломатами та правозахисниками, де необхідна стисло структурована доказова база. По-третє, видання орієнтоване на професійну журналістську спільноту як в Україні, так і за кордоном, формуючи усвідомлення системності переслідування медійників у контексті війни.

Інформаційний продукт розробляється у форматі аналітично-документального журналу (спецвипуску), який поєднує елементи журналістського розслідування, правозахисного звіту та аналітичного огляду. Обсяг видання обмежується 20 сторінками, що забезпечує його компактність і придатність для практичного використання, зокрема під час міжнародних зустрічей і презентацій. Структура журналу передбачає чітке функціональне розмежування змістових блоків. Орієнтовно 2–3 сторінки відводяться вступному розділу, у якому окреслюється масштаб проблеми та статистичні показники. Основний обсяг – 6–8 сторінок – присвячується систематизації форм порушень прав журналістів у полоні: незаконні затримання, насильницькі зникнення, депортація, катування, фабрикація кримінальних справ, відсутність справедливого суду. Окремий блок (4–5 сторінок) формують персоналізовані кейси, що демонструють конкретні механізми репресій через індивідуальні історії.

2–3 сторінки відводяться аналізу міжнародної реакції – резолюцій, заяв, позицій правозахисних організацій та медіа. Важливою складовою журналу стане розділ, що міститиме матеріали після зустрічі з колишніми полоненими журналістами. Цей блок (2–3 сторінки) передбачає інтеграцію свідчень, підтверджень умов утримання та фактів порушень прав людини, що посилить доказовий характер видання. Журнал планується у двох форматах поширення: електронна PDF-версія та друкована версія обмеженого тиражу для презентаційних і адвокаційних заходів. Основною мовою видання є

українська, однак передбачена можливість створення англomовної версії для міжнародного розповсюдження.

Стиль журналу визначається як фактологічний та аналітичний. Текст має ґрунтуватися на перевірених джерелах, містити посилання на міжнародні та національні звіти, уникати публіцистичної емоційності та забезпечувати чітку логічну структуру. Такий підхід дозволить перетворити журнал не лише на інформаційний продукт, а й на практичний інструмент фіксації та презентації системних порушень прав українських журналістів у російському полоні.

Концепція журналу ґрунтується на розумінні журналіста як цивільної особи, яка в умовах міжнародного збройного конфлікту не втрачає свого цивільного статусу і відповідних правових гарантій, однак на практиці стає об'єктом системного незаконного утримання, переслідування та репресій. Центральною ідеєю видання є демонстрація того, що затримання українських журналістів не мають випадкового чи ситуативного характеру, а становлять елемент ширшої політики придушення свободи слова та контролю над інформаційним простором.

Ключове повідомлення журналу полягає в тому, що незаконне утримання журналістів є не лише порушенням міжнародного гуманітарного права, а й інструментом інформаційної стратегії держави-агресора. Переслідування медійників спрямоване на знищення альтернативних джерел інформації, формування атмосфери страху в окупованих регіонах і витіснення незалежної журналістики пропагандистськими наративами. Таким чином, проблема полонених журналістів виходить за межі індивідуальних трагедій і постає як питання захисту свободи слова в умовах війни.

Побудова матеріалу здійснюється на основі кількох принципів. По-перше, поєднання статистичних даних і конкретних кейсів забезпечує баланс між узагальненням і персоналізацією. По-друге, обов'язковим є включення міжнародного правового контексту, що дозволяє кваліфікувати порушення не лише як морально неприйнятні, а як такі, що мають ознаки воєнних злочинів і

грубих порушень прав людини. По-третє, доказовість є визначальним принципом: кожне твердження повинно ґрунтуватися на задокументованих фактах, свідченнях, офіційних заявах або міжнародних звітах. По-четверте, персоналізація через історії конкретних журналістів покликана не лише посилити сприйняття матеріалу, а й відновити суб'єктність тих, кого намагаються знеособити в системі незаконного утримання.

Окремим і концептуально важливим блоком журналу є розділ, присвячений свідченням журналістів, які були звільнені з російського полону. Матеріал підготовлено на основі опублікованих інтерв'ю, публічних виступів та документованих свідчень звільнених журналістів у медіа та правозахисних звітах. У межах цього розділу використано прямі цитати, описи умов утримання, свідчення про застосування фізичного та психологічного насильства, механізми переміщення між місцями утримання, а також оцінки психологічних наслідків тривалого незаконного ув'язнення.

Залучення опублікованих свідчень має не лише інформаційне, але й доказове значення, оскільки публічні інтерв'ю звільнених журналістів дозволяють реконструювати умови їх утримання та зафіксувати повторювані практики поводження з цивільними медійниками. Систематизація цих свідчень у межах журналу сприяє узагальненню фактів порушення прав людини та формує додаткову емпіричну основу для подальшої правової оцінки відповідних дій у міжнародно-правовому вимірі.

Таблиця 3.1.

Характеристика цільової аудиторії інформаційного продукту

Рівень аудиторії	Сегмент	Характеристика	Функціональна роль для журналу	Ключові інформаційні потреби
Основна аудиторія	Міжнародні правозахисні організації	Інституції, що документують порушення прав	Використання журналу як додаткового	Верифіковані дані, конкретні кейси,

	(RSF, CPJ, IFJ, PEN International)	журналістів та ініціюють міжнародні механізми відповідальності	доказового та аналітичного матеріалу для адвокатури	систематизація порушень, правова кваліфікація
	Представники ОБСЄ, ПАРЕ, ООН	Міжнародні міжурядові структури, що формують політичні рішення та резолюції	Інформаційна база для парламентських слухань, резолюцій, заяв	Концентровані статистичні показники, підтвердження системності, географія утримання
	Дипломатичні представники	Особи, залучені до переговорних процесів і гуманітарних ініціатив	Використання під час міжнародних зустрічей та консультацій	Компактний аналітичний матеріал, придатний для швидкого ознайомлення
	Міжнародні журналістські організації	Професійні об'єднання медіа	Посилення кампаній солідарності та міжнародного тиску	Персоналізовані історії, підтверджені факти тортур і незаконного утримання
Вторинна аудиторія	Українська медіаспільнота	Редактори, журналісти, медіаменеджери	Підвищення професійної обізнаності та солідарності	Систематизована картина порушень, приклади кейсів
	Науковці	Дослідники міжнародного права, журналістики, прав людини	Джерельна база для подальших досліджень	Фактологічність, аналітична структура, посилання на джерела

	Студенти журналістики	Майбутні фахівці медіасфери	Освітній матеріал з прикладним значенням	Узагальнена, але доказова інформація, зрозуміла структура
	Громадські організації	Правозахисні та адвокаційні ініціативи	Використання в інформаційних кампаніях	Конкретні цифри, аргументація для публічної комунікації

Усі сегменти аудиторії об'єднує потреба в:

- перевіреній фактології, підтвердженій авторитетними джерелами;
- систематизованих даних без інформаційної розпорошеності;
- компактному аналітичному матеріалі (до 20 сторінок), придатному для практичного використання;
- можливості застосування матеріалів журналу в міжнародній комунікації, адвокації та доказових процесах.

Очікуваним результатом створення журналу є інституалізація теми полонених українських журналістів у професійному та міжнародному дискурсі. Концентрований аналітично-документальний продукт дозволить перевести проблему з рівня фрагментарних новинних повідомлень у формат системного доказового наративу, придатного для використання в адвокаційній діяльності. Журнал має сприяти підвищенню міжнародної уваги до фактів незаконного утримання, катувань та фабрикації справ проти журналістів, а також посиленню координації між правозахисними структурами, дипломатичними інституціями та медіаорганізаціями. Окремим результатом стане формування компактної доказової бази, структурованої за формами порушень, географією утримання та персональними кейсами. Таким чином, журнал функціонуватиме не лише як інформаційний матеріал, а як практичний

інструмент міжнародного інформаційного впливу та професійної солідарності.

3.2. Структура, жанрове оформлення та дизайн журналу

Логіка побудови структури журналу ґрунтується на чіткій концептуальній послідовності викладу матеріалу, що забезпечує аналітичну цілісність і доказовість інформаційного продукту. Композиція вибудовується за принципом поступового розгортання проблеми: від окреслення загального контексту та кількісних параметрів явища – до систематизації конкретних форм порушень, представлення персональних кейсів, аналізу міжнародної реакції, інтеграції свідчень звільнених журналістів та формулювання підсумкових висновків і рекомендацій. Така послідовність дозволяє перейти від абстрактного рівня до конкретного та забезпечує логічну аргументацію.

Структура поєднує аналітичний і документальний підходи: статистичні дані та правова кваліфікація доповнюються персоналізованими історіями, що підсилює переконливість матеріалу без втрати наукової строгості. Баланс між узагальненням і конкретикою спрямований на уникнення як надмірної емоційності, так і сухої констатації фактів.

Верстка реалізується за модульним принципом: кожен розділ має внутрішню завершеність і може використовуватися автономно під час презентацій або адвокаційних зустрічей. Чітке зонування змісту передбачає розмежування фактологічних блоків, кейсових матеріалів, аналітичних узагальнень та адвокаційних рекомендацій, що забезпечує структурну прозорість і зручність практичного застосування журналу.

Таблиця 3.2

Внутрішня структура журналу

Розділ журналу	Орієнтовний обсяг	Змістове наповнення	Функціональне призначення
Обкладинка	1 стор.	Назва спецвипуску; правозахисний підзаголовок; стриманий візуальний символ (без емоційної експлуатації)	Формування позиціонування видання як аналітично-документального продукту
Вступ	2–3 стор.	Масштаб проблеми; кількісні показники; коротке пояснення мети та завдань журналу	Окреслення контексту та аргументація необхідності видання
Аналітичний розділ: систематизація порушень	6–8 стор.	Незаконне утримання; катування; відсутність правової допомоги; фабрикація обвинувачень; смертельні випадки	Структурований доказовий аналіз форм порушень
Географія утримання	1–2 стор.	Регіони; типи місць утримання; хронологія переміщень	Демонстрація просторової та системної організації репресій
Персональні кейси	4–5 стор.	Біографія; обставини затримання; правова кваліфікація; статус справи	Персоналізація проблеми через документальні профілі
Свідчення після звільнення (на основі публічних інтерв'ю журналістів, які пережили російський полон)	2–3 стор.	Документовані цитати; умови утримання; психологічні наслідки	Підтвердження фактів через первинні джерела
Міжнародна реакція	2–3 стор.	Позиції правозахисних організацій;	Інтернаціоналізація проблеми та адвокаційний вимір

		резолуції; міжнародні ініціативи	
Висновки та адвокаційні рекомендації	1–2 стор.	Узагальнення; практичні рекомендації для міжнародних структур	Формування прикладного результату журналу

Жанрове оформлення журналу визначається його аналітично-документальним характером і практичним адвокаційним призначенням. Основним жанром виступає аналітична стаття, яка забезпечує систематизацію фактів, правову інтерпретацію та логічне узагальнення задокументованих порушень. Кожен аналітичний матеріал будується на перевірених джерелах, містить конкретні кількісні показники, чітку аргументацію та структуровані висновки. Додатково використовуються жанри документального репортажу (для відтворення умов утримання та свідчень після звільнення), кейс-профілю (персоналізовані структуровані досьє на журналістів), правозахисної довідки (коротка правова кваліфікація порушень із посиланням на міжнародні норми) та хронологічної реконструкції (поетапний опис затримання, етапування, судового процесу або обміну). Стиль подачі є фактологічним і нейтральним: відсутня публіцистична риторика, оцінні судження мінімізовані, кожне твердження має джерельне підтвердження.

Дизайн-концепція журналу підпорядкована завданню забезпечення доказовості та читабельності. Візуальна стратегія передбачає стриману кольорову палітру (графітові, темно-сині, світло-сірі тони), що підкреслює правозахисний характер видання. Документальні фотографії використовуються лише за наявності офіційного дозволу та з дотриманням етичних стандартів. Типографіка передбачає чітку ієрархію заголовків, читабельний основний шрифт для масиву тексту, окреме виділення ключових фактів і цифр у блоках-акцентах. Верстка не перевантажується візуальними

елементами: кожна сторінка має логічне зонування, структурні підзаголовки та виділені інформаційні блоки.

Етичні принципи оформлення є обов'язковим компонентом редакційної політики журналу. У підготовці матеріалів не допускається сенсаціоналізація теми катувань чи смерті. Свідчення колишніх полонених журналістів подаються на основі опублікованих інтерв'ю та публічних свідчень у медіа і правозахисних джерелах, із збереженням контексту, точності формулювань і поваги до пережитого досвіду. Використання цитат здійснюється коректно, без експлуатації травматичних обставин. Персональні дані публікуються виключно на основі вже відкритих офіційних джерел або публічних заяв самих журналістів. Опис фактів жорстокого поводження здійснюється стримано, без натуралістичних деталей, з акцентом на правовій оцінці зафіксованих порушень. Такий підхід забезпечує відповідність журналу професійним стандартам журналістської етики, принципам відповідального висвітлення травматичних тем та міжнародному правозахисному дискурсу.

3.3. Змістове наповнення журналу про порушення прав полонених журналістів

Змістове наповнення журналу формується з урахуванням обмеження обсягу до 20 сторінок та необхідності поєднати аналітичну систематизацію порушень із персоналізованими кейсами та міжнародною реакцією. Матеріал структуровано таким чином, щоб журнал міг використовуватися як адвокаційний документ під час міжнародних зустрічей. Окремий розділ передбачений для інтеграції інформації, отриманої під час зустрічі з журналістами, які перебували в полоні; цей блок буде доповнений після отримання фактичних свідчень.

Таблиця 3.3

Змістове наповнення журналу (структура до 20 сторінок)

Сторінки	Розділ журналу	Конкретний зміст	Примітка щодо інтеграції
1	Обкладинка	Назва спецвипуску, підзаголовок, стриманий візуальний символ	—
2	Редакційна передмова	Мета видання, пояснення структури, адвокаційне призначення	—
3–4	Масштаб проблеми	30–33 журналісти у полоні; понад 800 злочинів; 102–127 загиблих; 112 журналістів пройшли через полон з 2014 р.	Дані оновлювані
5–8	Форми порушень	Незаконне утримання; катування; відсутність правової допомоги; фабрикація обвинувачень; смертельні випадки	Систематизована аналітика
9–10	Географія утримання	Крим, Мелітополь, Херсон; Брянська обл.; Таганрог (SIZO-2); мережа місць утримання	Можливе оновлення
11–15	Персональні кейси	Ірина Данилович; Сергій Тихипа; Дмитро Хилук; Геннадій Осьмак; інші профілі	Можливе доповнення
16–17	Свідчення після звільнення	Цитати, умови утримання, психологічні наслідки	На основі публічних інтерв'ю журналістів, які пережили російський полон
18–19	Міжнародна реакція	Резолюція ПАРЄ; позиції RSF, CPJ, IFJ, PEN; звернення до ICC	—
20	Висновки та рекомендації	Правова кваліфікація, заклики до звільнення, механізми тиску	—

Запропонована структура змістового наповнення журналу забезпечує системну та логічну подачу матеріалу в межах обмеженого обсягу до 20

сторінок. Вона поєднує статистичну фіксацію масштабу проблеми, аналітичну класифікацію форм порушень, географічну конкретизацію місць утримання та персоналізовані кейси, що дозволяє не лише інформувати, а й аргументовано доводити наявність системного характеру незаконного утримання журналістів. Важливо, що окремий блок присвячений узагальненню свідчень колишніх полонених журналістів, підготовленому на основі опублікованих інтерв'ю та публічних медійних матеріалів. Використання таких свідчень посилює доказовість і практичну цінність видання, оскільки дозволяє відтворити умови утримання та зафіксувати типові механізми порушення прав людини. Таким чином, зміст журналу орієнтований не на декларативність, а на формування компактного, структурованого й придатного для міжнародної комунікації інформаційного продукту, який може використовуватися як адвокаційний інструмент у взаємодії з правозахисними організаціями, дипломатичними структурами та професійною журналістською спільнотою.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було здійснено комплексну розробку практичного інформаційного продукту — спеціалізованого аналітично-документального журналу, присвяченого порушенням прав українських журналістів у російському полоні. На основі результатів теоретичного та аналітичного дослідження попередніх розділів сформовано чітку концепцію видання, визначено його правозахисну місію та стратегічну функцію як інструменту міжнародної адвокації. Обґрунтовано доцільність створення компактного, структурованого видання обсягом до 20 сторінок, придатного для використання під час дипломатичних зустрічей, правозахисних заходів і професійних дискусій.

У межах розділу визначено цільову аудиторію журналу та її інформаційні потреби, що дозволило адаптувати зміст до вимог міжнародних організацій, журналістських об'єднань і наукового середовища. Розроблено логічну структуру видання, яка забезпечує послідовний виклад матеріалу — від фіксації масштабів проблеми до персоналізованих кейсів, міжнародної реакції та адвокаційних рекомендацій. Визначено жанрову модель, засновану на поєднанні аналітичних статей, кейс-профілів, документальних блоків і хронологічних реконструкцій. Приділено дизайн-концепції, що передбачає стриману візуальну подачу, використання інфографіки та чітку структурування фактології. Передбачено інтеграцію матеріалів зустрічей із колишніми полоненими журналістами як елементу безпосереднього свідчення. Таким чином, розділ 3 забезпечив практичну реалізацію дослідницьких результатів і сформував завершений медіапродукт із виразною доказовою та правозахисною функцією.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження досягнуто поставленої мети, що полягала у комплексному дослідженні порушень прав полонених журналістів у російському полоні під час російсько-української війни на основі аналізу міжнародно-правових норм, наукових підходів і медійних практик. Послідовне виконання визначених завдань дозволило сформулювати такі узагальнені висновки.

1. У межах першого завдання проаналізовано теоретичні підходи до визначення професійного статусу журналіста у зоні збройного конфлікту. Встановлено, що журналіст у воєнний період розглядається міжнародним правом як цивільна особа, яка виконує суспільно значущу функцію інформування, а отже підлягає спеціальному захисту від насильства, незаконного затримання та переслідування.

2. У межах другого завдання з'ясовано зміст міжнародно-правових норм захисту журналістів і військовополонених. Проаналізовано положення Женевських конвенцій 1949 року, Додаткового протоколу I 1977 року, норм звичаєвого міжнародного гуманітарного права та Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Визначено, що незаконне утримання цивільних журналістів, катування, насильницькі зникнення, депортація та відмова у справедливому суді становлять грубі порушення міжнародного гуманітарного права та можуть кваліфікуватися як воєнні злочини і злочини проти людяності.

3. У межах третього завдання визначено основні види порушень прав журналістів під час воєнних дій та їхні наслідки. Встановлено, що до таких порушень належать фізичне насильство, катування, незаконне затримання, фабрикація кримінальних справ, інформаційний тиск і безкарність винних. Доведено, що наслідками є не лише індивідуальні фізичні й психологічні травми, а й обмеження свободи слова та права суспільства на доступ до інформації.

4. У межах четвертого завдання досліджено специфіку російсько-української війни як контексту порушення прав журналістів. Встановлено, що переслідування журналістів має системний характер і є складовою ширшої інформаційної стратегії, спрямованої на придушення незалежного висвітлення подій на окупованих територіях.

5. У межах п'ятого завдання проаналізовано форми порушень прав українських журналістів у російському полоні. На основі документованих кейсів встановлено наявність незаконного утримання без висунення обвинувачень, насильницького переміщення на територію РФ, системного застосування катувань, психологічного тиску, відсутності доступу до адвокатів і міжнародних моніторингових місій, а також винесення багаторічних вироків за сфабрикованими обвинуваченнями.

6. У межах шостого завдання з'ясовано особливості висвітлення проблеми полонених журналістів в українських та міжнародних медіа. Встановлено, що українські медіа акцентують на персоналізації трагедій та адвокації звільнення, тоді як міжнародні видання дедалі частіше розглядають проблему як елемент системних воєнних злочинів і формують доказову базу для міжнародної відповідальності.

7. У межах сьомого завдання розроблено концепцію інформаційного продукту – журналу, присвяченого порушенням прав полонених журналістів. Обґрунтовано його структуру, жанрове оформлення, цільову аудиторію та практичне призначення як інструменту адвокації та міжнародної комунікації.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що порушення прав українських журналістів у російському полоні мають системний характер, охоплюють фізичний, правовий та інформаційний виміри й потребують належної міжнародно-правової оцінки та персональної відповідальності винних. Проведене дослідження створює теоретичне, аналітичне та практичне підґрунтя для подальших наукових розвідок і адвокаційної діяльності у сфері захисту свободи слова під час збройних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації : посібник рекомендацій для працівників ЗМІ. Київ : «Компанія ВАІТЕ», 2016. 118 с. URL: <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/9/3/254531.pdf> (дата звернення: 02.02.2026).
2. Коропатнік І., Микитюк М., Павлюк О., Пасіка С. «Військова»/«воєнна» журналістика: особливості трактування понять у сучасному медіапросторі. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2024. Т. 35 (74), № 2, ч. 2. С. 184–188.
3. Військова журналістика: український аспект / укл. І. М. Копотун, І. М. Коропатнік, М. А. Микитюк, О. О. Павлюк, С. П. Пасіка, С. В. Петков. Київ : ВД «Професіонал», 2023. 676 с.
4. Journalists and armed conflict. Geneva : International Committee of the Red Cross (ICRC), 2010. URL: <https://www.icrc.org/en/article/international-humanitarian-law-protect-journalists-armed-conflict> (дата звернення: 02.02.2026).
5. Safety of journalists and the issue of impunity : UN General Assembly Resolution A/RES/68/163. New York : United Nations, 2013. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/68/163> (дата звернення: 02.02.2026).
6. Journalists' Safety Indicators. Paris : UNESCO, 2015. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260893> (дата звернення: 02.02.2026).
7. WORLDWIDE ROUND-UP of journalists killed, detained, held hostage, or missing in 2018. Paris : Reporters Without Borders (RSF). URL: https://rsf.org/sites/default/files/worldwilde_round-up.pdf (дата звернення: 02.02.2026).
8. RSF's 2018 round-up of deadly attacks and abuses against journalists – figures up in all categories. Paris : Reporters Without Borders (RSF). URL:

<https://rsf.org/en/rsf-s-2018-round-deadly-attacks-and-abuses-against-journalists-figures-all-categories> (дата звернення: 02.02.2026).

9. Journalism is not a crime. London : Amnesty International. URL: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2014/03/journalism-is-not-a-crime/> (дата звернення: 02.02.2026).

10. The Best Defense: Threats to journalists' safety demand fresh approach : A special report by the Committee to Protect Journalists. New York : Committee to Protect Journalists (CPJ). URL: https://cpj.org/wp-content/uploads/2020/10/Best-Defense_WebNews.pdf (дата звернення: 02.02.2026).

11. Flew T. Understanding Global Media. 2nd ed. London : Bloomsbury Publishing, 2018. 227 p.

12. Cottle S. Mediatized Conflict. Maidenhead : McGraw-Hill Education (UK), 2006. 217 p.

13. Knightley P. Journalism, conflict and war: An introduction. Journalism Studies. 2002. Vol. 3, № 2. P. 167–171.

14. Iqbal M. Z., Hussain S. Conflict and peace journalism. Strategic Studies. 2017. Vol. 37, № 2. P. 90–108.

15. Tumber H. Journalism in war and conflict. The Handbook of Journalism Studies. London ; New York : Routledge, 2019. P. 372–386.

16. European Parliament resolution of 11 July 2023 on the protection of journalists around the world and the European Union's policy on the matter (2022/2057(INI)). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023IP0267> (дата звернення: 02.02.2026).

17. War and the Media: Reporting Conflict 24/7 / ed. by D. K. Thussu, D. Freedman. London : Sage, 2003. URL: <https://archive.org/details/warmediareportin0000unse> (дата звернення: 02.02.2026).

18. Payne K. The media at war: Ideology, insurgency and journalists in the firing line. The RUSI Journal. 2008. Vol. 153, № 1. P. 16–21.

19. Banisar D. TECHNICAL PAPER: Defining the Journalist: International Standards. Council of Europe Project “Safeguarding Freedom of Expression and Freedom of Media in Ukraine (SFEM-UA)”. URL: <https://rm.coe.int/tp-david-banisar-definition-of-journalist-2023-en-/1680b50b01> (дата звернення: 02.02.2026).

20. Дяченко В. І. Забезпечення захисту журналістів під час збройних конфліктів нормами міжнародного гуманітарного права. Часопис Київського університету права. 2023. № 3. С. 210–214.

21. Geneva Convention (III) relative to the Treatment of Prisoners of War (1949). URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.32_GC-III-EN.pdf (дата звернення: 02.02.2026).

22. Geneva Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (1949). URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf (дата звернення: 02.02.2026).

23. Ellingwood S., Watson-Boles A. On Assignment: A Guide to Report in Dangerous Situations. New York : Committee to Protect Journalists, 2004. URL: https://cpj.org/wp-content/uploads/2004/01/journo_safe_guide-1.pdf (дата звернення: 02.02.2026).

24. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 1977. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-additional-geneva-conventions-12-august-1949-and> (дата звернення: 02.02.2026).

25. Customary International Humanitarian Law. Volume I: Rules / Jean-Marie Henckaerts, Louise Doswald-Beck. Cambridge : International Committee of the Red Cross, Cambridge University Press, 2005. URL: <https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-i-icrc-eng.pdf> (дата звернення: 02.02.2026).

26. Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of the Right to Freedom of Opinion and Expression : note / by the Secretariat. UN General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/1631686?v=pdf> (дата звернення: 02.02.2026).

27. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (1984). United Nations. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading> (дата звернення: 02.02.2026).

28. International Covenant on Civil and Political Rights (1966). United Nations. URL: https://treaties.un.org/doc/treaties/1976/03/19760323%2006-17%20am/ch_iv_04.pdf (дата звернення: 02.02.2026).

29. European Convention on Human Rights (1950). URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG (дата звернення: 02.02.2026).

30. Sassòli M. International Humanitarian Law: Rules, Controversies, and Solutions to Problems Arising in Warfare. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2019. 720 p.

31. Dinstein Y. The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict. 4th ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2022. 416 p.

32. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки : навчальний посібник / за заг. ред. В. О. Жадька ; ред.-упор. О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 356 с.

33. Біловус Л. І., Яблонська Н. М. Засоби масової інформації і збройний конфлікт. Наукові проєкти соціально-гуманітарного факультету ЗУНУ. 2022. С. 253–258.

34. Безсмертний В. Українська журналістика та її воєнний сегмент: учора, сьогодні, завтра. Київ, 2020. 200 с.

35. Кондратюк М. О. Інформаційна війна та роль мас-медіа в міжнародних конфліктах. Вісник Харківської державної академії культури. 2013. Вип. 41. С. 108–113.
36. Смакула Н. Особливості роботи медіа під час війни. Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету. 2024. С. 179–181.
37. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Київ : Києво-Могилянська академія, 2015. 498 с.
38. Цуканова О. В. Інформаційні війни: вплив на суспільство. Київ : Наука, 2014. 126 с.
39. Примаченко О. Діяльність медіа в Україні в умовах війни. Scientific Collection «InterConf». 2022. № 120. С. 98–101.
40. RSF World Press Freedom Index 2025: economic fragility a leading threat to press freedom. Paris : Reporters Without Borders (RSF). URL: <https://rsf.org/en/rsf-world-press-freedom-index-2025-economic-fragility-leading-threat-press-freedom> (дата звернення: 02.02.2026).
41. 2025 Press Freedom Predators. Paris : Reporters Without Borders (RSF). URL: <https://rsf.org/en/2025-press-freedom-predators> (дата звернення: 02.02.2026).
42. Attacks on the Press in 2024. New York : Committee to Protect Journalists (CPJ). URL: <https://cpj.org/2025/01/attacks-on-the-press-in-2024/> (дата звернення: 02.02.2026).
43. The safety of journalists and the issue of impunity : resolution / adopted by the General Assembly. UN General Assembly (76th sess. : 2021-2022). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3954954?v=pdf> (дата звернення: 02.02.2026).
44. World Trends in Freedom of Expression and Media Development. Paris : UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/world-media-trends> (дата звернення: 02.02.2026).
45. At least 68 journalist killings in 2024, UNESCO reports. Paris : UNESCO. URL: <https://news.un.org/en/story/2024/12/1158141> (дата звернення: 02.02.2026).

46. Cottle S. Journalists witnessing disaster: From the calculus of death to the injunction to care. *Cosmopolitanism and the New News Media*. London ; New York : Routledge, 2015. P. 83–99.

47. Tumber H., Webster F. Journalists Under Fire: Information War and Journalistic Practices. URL: <https://www.torrossa.com/en/resources/an/4912409> (дата звернення: 02.02.2026).

48. Інститут масової інформації. З початку повномасштабної війни Росія вчинила 872 злочини проти журналістів і медіа в Україні. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/z-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijny-rosiya-vchynyla-872-zlochyny-proty-zhurnalistiv-i-media-v-ukrayini> (дата звернення: 14.02.2026).

49. Інститут масової інформації. 841 злочин скоїла РФ проти журналістів та медіа в Україні за три з половиною роки повномасштабної війни. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/841-zlochyn-skoyila-rf-proty-zhurnalistiv-ta-media-v-ukrayini-za-try-z-polovynoyu-roky-povnomasshtabnoyi-vijny> (дата звернення: 14.02.2026).

50. Черемшина Д. Журналістика в умовах війни: виклики у реаліях України. URL: <https://itvmg.com/news/zhurnalistika-v-umovakh-viyni-vikliki-u-realiyakh-ukraini-111357> (дата звернення: 14.02.2026).

51. Матвієнко О. Так пишеться історія. Чому робота журналістів у час війни надзвичайно важлива. URL: <https://osvita.nakypilo.ua/chomu-robota-zhurnalistiv-u-chas-viyny-vazhlyva/> (дата звернення: 14.02.2026).

52. Гарєєва М. РФ скоїла понад пів тисячі злочинів проти українських журналістів і медіа від 24.02.2022. URL: <https://khpg.org/1608813109> (дата звернення: 14.02.2026).

53. Журналісти в розпал повномасштабної війни: репортаж про Україну. Дослідження охоплює період: січень–грудень 2022 року. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000389770_ukr (дата звернення: 14.02.2026).

54. Національна спілка журналістів України. Журналісти в заручниках росії. URL: <https://nsju.org/poloneni-zhurnalisty/zhurnalisty-v-zaruchnykah-rosiyi/> (дата звернення: 14.02.2026).

55. Юрчишин Я. Як Росія (не) повертає полонених журналістів. «Ми маємо використовувати всі можливі майданчики, аби кричати про журналістів у полоні». Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/11/26/7486395/> (дата звернення: 14.02.2026).

56. Захист прав полонених журналістів. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/<https://internews.ua/storage/app/media/rang/Materials/2024/FreedomSpeechCom/Imprisoned.pdf> (дата звернення: 14.02.2026).

57. ГО «Медійна ініціатива за права людини». В російському полоні: що відбувається з українськими військовими за стінами російських тюрем. URL: <https://mipl.org.ua/v-rosijskomu-poloni-shho-vidbuvayetsya-z-ukrayinskymy-vijskovymy-za-stinamy-rosijskyh-tyurem/> (дата звернення: 14.02.2026).

58. Пирлик Г. «Щодня тортури». Що відомо про українських журналістів у російському полоні. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-ukrayinski-mediynyky-v-poloni-rosiyi/33499800.html> (дата звернення: 14.02.2026).

59. У російському полоні лишаються щонайменше 33 українських журналісти. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3980758-u-rosijskomu-poloni-lisautsa-sonajmense-33-ukrainskih-zurnalisti.html> (дата звернення: 14.02.2026).

60. Худякова О. ПАРЕ закликала РФ звільнити українських журналістів з полону. DW. URL: <https://www.dw.com/uk/pare-zaklikala-rosiu-zvilniti-z-polonu-26-ukrainskih-zurnalistiv-rezolucia/a-74207417> (дата звернення: 14.02.2026).

61. Сааков В. Журналіст і експолонений Буткевич отримав премію Гавела. DW. URL: <https://www.dw.com/uk/zvilnenij-z-rosijskogo-polonu-zurnalist-butkevic-otrimav-premiu-imeni-vaclava-gavela/a-74176243> (дата звернення: 14.02.2026).
62. Журналісти в полоні РФ: звільнити не можна забути. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/society/zhurnalisti-v-poloni-rf-zvilniti-ne-mozhna-zabuti-13029870.html> (дата звернення: 14.02.2026).
63. The Guardian. 'Numerous signs of torture': a Ukrainian journalist's detention and death in Russian prison. URL: <https://www.theguardian.com/world/2025/apr/29/viktoriia-roshchyna-ukrainian-journalist-death-russian-prison> (дата звернення: 15.02.2026).
64. The Guardian. 'They said they'd mutilate and kill me,' says kidnapped Ukrainian journalist. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/03/they-said-theyd-mutilate-and-kill-me-says-kidnapped-ukrainian-journalist> (дата звернення: 15.02.2026).
65. The New York Times. For Ukrainian Writer, War Evokes Scars of Time in Captivity. URL: <https://www.nytimes.com/2022/04/08/world/europe/stanislaw-aseyev-ukraine-russia.html> (дата звернення: 15.02.2026).
66. The New York Times. Fears rise for a rights activist captured while fighting for Ukraine. URL: <https://www.nytimes.com/2022/07/24/world/fears-rise-for-a-rights-activist-captured-while-fighting-for-ukraine.html> (дата звернення: 15.02.2026).
67. Al Jazeera. Kyiv says Ukrainian reporter Victoria Roshchyna died in Russian detention. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2024/10/11/kyiv-says-ukrainian-reporter-victoria-roshchyna-died-in-russian-detention> (дата звернення: 15.02.2026).
68. Reporters Without Borders (RSF). "Russia has no right to detain journalists, yet Russia did": RSF Video with Nobel Peace Prize winner Oleksandra Matviichuk. URL: <https://rsf.org/en/russia-has-no-right-detain-journalists-yet-russia-did-rsf-video-nobel-peace-prize-winner> (дата звернення: 15.02.2026).

69. Reporters Without Borders (RSF). Ukraine: the media professionals arbitrarily detained by Russia. URL: <https://rsf.org/en/ukraine-media-professionals-arbitrarily-detained-russia> (дата звернення: 15.02.2026).

70. Reporters Without Borders (RSF). Imprisoned for reporting: RSF profiles the 29 Ukrainian media professionals detained by Russia. URL: <https://rsf.org/en/imprisoned-reporting-rsf-profiles-29-ukrainian-media-professionals-detained-russia> (дата звернення: 15.02.2026).

71. Committee to Protect Journalists (CPJ). 'Life goes on without you': Q&A with Ukrainian journalist Vladyslav Yesypenko. URL: <https://cpj.org/2025/11/life-goes-on-without-you-qa-with-ukrainian-journalist-vladyslav-yesypenko/> (дата звернення: 15.02.2026).

72. Committee to Protect Journalists (CPJ). Russian court jails Ukrainian journalist Heorhiy Levchenko for 16 years. URL: <https://cpj.org/2025/09/russian-court-jails-ukrainian-journalist-heorhiy-levchenko-for-16-years/> (дата звернення: 15.02.2026).

73. Committee to Protect Journalists (CPJ). Ukrainian journalist Viktoria Roshchina dies during Russia prisoner exchange. URL: <https://cpj.org/2024/10/ukrainian-journalist-viktoria-roshchina-dies-during-russia-prisoner-exchange/> (дата звернення: 15.02.2026).

74. International Federation of Journalists. Ukraine: Journalists in Russian captivity must be released. URL: <https://www.ifj.org/media-centre/news/detail/article/ukraine-journalists-in-russian-captivity-must-be-released> (дата звернення: 15.02.2026).

75. PEN International. Ukraine/Russian Federation: Investigate torture and death in custody of Ukrainian journalist Viktoria Roshchyna. URL: <https://www.pen-international.org/news/ukraine-russian-federation-investigate-torture-and-death-in-custody-of-ukrainian-journalist-viktoria-roshchyna> (дата звернення: 15.02.2026).

76. CNN. 'Mum, don't cry. I'll be home soon.' Ukrainian journalist secretly held by Russia for three years is released. URL:

<https://edition.cnn.com/2025/08/24/world/ukraine-journalist-prisoner-release-intl>

(дата звернення: 15.02.2026).

77. Washington Post. She tried to expose Russia's brutal detention system — and ended up dead. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/interactive/2025/russia-detention-ukraine-civilians-occupation/> (дата звернення: 15.02.2026).